

Κυπριακὰ Γράμματα

ΕΤΟΣ Ζ'
ΑΡ. 93-94

ΛΕΥΚΟΣΙΑ (ΚΥΠΡΟΣ)

ΜΑΡΤΗΣ
ΑΠΡΙΛΗΣ

} 1943

ΑΠΟ ΤΑ ΣΦΥΡΙΓΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΡΗΜΙΤΗ.

ΕΚ ΒΑΘΕΩΝ

Μὲ τόσο καταστάλαγμα πικρίας
στά μύχια τῆς ψυχῆς σου πῶς μπορείς
νὰ ζεῖς, νᾶχεις ὀλόρθο τὸ κεφάλι,
κι' ἀλήτης μὲ δεσμά νὰ ὀδοιπορεῖς;

Ὁργώσανε τὴ γῆ τὰ βήματά σου.
Τὸ δάκρυ σου ποτάμι ἔχει συρθεῖ
στὴν ἄμμο κ' ἔχει ἀνοίξει μονοπάτια,
—δρόμος γιὰ μιὰ πικρὴν ἀπαντοχί.

Καρδιά! Τὸ λάλημά σου ἂν ἠμποροῦσα
νὰ νιώσω μὲ τοῦ ρόδου τὴν ἀκοή,
μιὰ πολυφωνικὴ θᾶμουν ὀρχήστρα,
νὰ τραγουδῶ τὴ χαρὰ καὶ τὴ ζωή.

Μὰ στάθηκε πληγὴ μου καὶ καημὸς μου
τοῦ λογισμοῦ τὸ βάρος τὸ βαρὺ.
Κ' ἤμουνα σκλάβο πουλι τῆς λευτεριᾶς μου,
σὲ μιὰ στενὴ φυλακὴ τόσο πικρὴ.

Κ' ἔτοι, μὲς τὴ φριχτὴ μου περιπέτεια
τοῦ νὰ ζητῶ τὸ χαμένο μου ἑαυτό,
ἔτυχε μόνος στὴν ἔρημο καὶ σκλάβος
τοῦ κόσμου καὶ τῆς Γνώσης νὰ βρεθῶ.

Ἀφήστε με νὰ ζήσω, καὶ θὰ ζήσω
γιατ' ἡ πικρία δὲν εἶναι πιά πληγὴ.
Σέρνω τὰ βήματά μου κι' ὄλο ὀργῶνω
τὴ γῆ μὲ δάκρυ, κι' ἀνθίζ' ἡ ἀπαντοχί.

Μάϊος 1942

ΟΙ ΠΛΑΝΟΔΙΟΙ

Τρελός ό κόσμος κ' είναι ή νύχτα
 στ' αλήθεια για μιὰ τρέλα διαρκή.
 —"Ω! νάτανε ή ζωή νά ξαναρχίζε
 είτε άπ' τó τέλος είτε άπ' τήν άρχή!

Τά βήματά μου, τά βήματά τους,
 τρικλίζοντας στην άσφαλτο άντηχουν.
 Κ' είναι βουβά τά σπίτια, μά σφαλάνε
 στήθεια πού κινδυνεύουν νά έκραγούν.

Καρδιές γι' αγάπη βαριά χτυπάνε
 σάν κουρασμένα στ' "Απειρο έκκρεμη.
 Χείλη, πού βλαστημάνε μέσ τή νύχτα
 μιὰ τραγική φουρτούνα πού ήρεμεί.

Παλιές κιθάρες μοιρολογάνε
 λυγμοί και θρηνώδιες σιγαληνές.
 "Ολοι ποθούνε και πλήθη άναστενάζουν,
 ένώ περνούν κουστωδιές νυχτερινές.

Πού πάνε; Κάπου ζητούν ν' άράξουν,
 ναυαγισμένα καράβια θλιβερά,
 πούναι του πόθου, του πόνου μαριονέττες,
 και παίρνουν τήν *άπάτη* για *χαρά*.

Τρελός ό κόσμος κ' είναι ή νύχτα
 στ' αλήθεια για μιὰ τρέλα διαρκή.
 —"Ω νάτανε ή ζωή νά ξαναρχίζει
 είτε όπ' τó τέλος είτε άπ' τήν άρχή.

23/11/1942

ΤΟ ΜΟΝΟΠΑΤΙ

Πήρα τής νοσταλγίας τó μονοπάτι
 μ' ένα φεγγάρι τόσο άπατηλό,
 πού φάνταζα σάν έφηβος στου Πόθου
 και τής 'Αγάπης τó δρόμο τόν παλιό.

«Εύρηκα» τήν αλήτικη ψυχή μου
 και τó λησμονημένο τόν ποιητή.
 Κ' ήπια τά δυό σου χείλη στο ποτήρι
 του φεγγαριου, πού κατέβηκε στή γή.

"Ελα! κι' ἄν ἴσκιοι γύρω μας χορεύουν,
 ἴσως τῆ μόνη ἀλήθεια διαλαλοῦν:
 —Χαρά στοὺς νικημένους ἀπ' τὸν πόνο,
 τοῦ λυτρωμένοι τῆ μάχῃ νασταλοῦν.

Πῆρα τὸ δρόμο τὸ λησμονημένο,
 κ' ἔφηβος ἔχω ζήσει τῆ στιγμή
 πού μοῦδινε δυὸ χεῖλη τὸ φεγγάρι,
 σά μ' ἔπνιγαν τὰ δάκρυα κ' οἱ λυγμοί.

12/1/43

ΤΕΥΚΡΟΣ ΑΝΘΙΑΣ

ΑΣΩΤΟΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΙ

Εἴμαστε οἱ σκλάβοι μιᾶς γενηᾶς πού ὅσο πάει και σβύνει...
 Τὸ δράμα παίζουμε ἄβουλοι μὲ πλοῦσια σκηνικά.—
 Τὸ σήμερα καὶ τὸ αὔριο τῆ σκέψη μας βαρύνει
 κι' ὄνειρα μᾶς παιδεύουνε Μεφιστοφελικά.

Λόγος συνέτρεχε κανεὶς μεσ' τῆς δουλειᾶς τὸ μόχθο
 τὴν ὄψη νά μολύνουμε μὲ ἰδρώτᾳ ταπεινό;
 Στίς συμβουλές προτάσσαμε τὸ βελουδένιο γρόνθο:
 "Ἄς εἶν' καλὰ ἡ ἀπόρθητῆ γραμμὴ μας Μαζινώ!

Βγήκαμε «πάνοπλοι» στῆ ζωὴ καὶ γαντοφορεμένοι,
 μ' ἀρώματα στοὺς τρόπους μας καὶ μ' ἄσωτῆ καρδιά.
 Μὰ ἰδοῦ! ἡ χαρά μας σκόνταψε στὴν πειρὸ σκληρῆ Εἰσαρμένη.
 ὦ ζωὴ, γιατί μᾶς γέλασες τόσο προδοτικά;

"Ἔτσι εἶν' γραφτό... Εἶν' ἡ ἴδια, ἡ αἰώνια ἱστορία—
 Τὸ κάθε ὠραῖο νά χάνεται μὲ τρόπο τραγικό:
 Κάποτε διαπιστώσαμε πὼς πάει ἡ κληρονομία...
 —πάει μαζύ καὶ τὸ ὕψος μας τὸ Δον-Κιχώτικὸ.

Μὰ ὡς τόσο μ' ἀξιοπρέπεια σάν νικημένοι ἱππότες
 μεσ' τὰ σαλόνια σέρνουμε τὸ θλιβερό μας βῆμα...
 "Ἄχ, ποῦνε πειὰ οἱ θαμβωτικὲς οἱ λάμπεις μας οἱ πρῶτες;
 Σβύνουμε ἀργὰ ἀπ' τὸ κοσμικὸ στερέωμα—τὸ κρῖμα!

ΞΑΝΘΟΣ ΛΥΣΙΩΤΗΣ

ΜΑΤΩΜΕΝΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ ΧΑΡΑΣ

Στὴν αἴθουσα ἐκείνη εἴμαστε πολλοί· βέροι Κύπριοι ὄλοι μας. Οἱ γιορτὲς τῆς Χαράς πλησίαζαν καὶ χάριζαν ἀπὸ τώρα σ' ὄλους τὴν ἐξαιρετικὴν εὐθυμία. Τὸ ξεχάσαμε πρὸς στιγμή ὄλα: καὶ πόλεμο καὶ δυστυχία. Οὐσιαστικά μακρὰ ἀπὸ τὸ μακελιὸ στὸ ἤρεμο νησί μας, μπορούσαμε εὐκόλα ν' ἀποσπασθοῦμε κι ἀπ' τὸ καθημερινὸ νοερὸ συναπάντημα μας μὲ τὴ φρίκη τοῦ πραγματικοῦ πολέμου ποῦ ὀργιάζει ἔξω, μακρὰ μας. Καὶ ξεχνώντας τα ἔτσι προσωρινά, σκεφτόμαστε γιὰ διασκεδάσεις, γιὰ δῶρα καὶ βασιλόπηττες.

Στὴν πόρτα ξάφνου τῆς αἴθουσας φάνηκε μιὰ ἀρκετὰ ἀγαπητὴ φυσιογνωμία σ' ὄλους μας· ἓνας γερο-ναυτικός, κάπου 60 χρονῶν· ὁ μάρπα-Κώστας ἀπ' τὴ Χίο· συχνὰ μᾶς συγκινοῦσε μὲ τὶς διηγήσεις τῶν θαυμαστῶν θαλασσινῶν περιπετειῶν του ἢ τῶν πατριωτικῶν κατορθωμάτων του. Φύσει ἀνοιχτόκαρδος, ἀπόψε παρουσίαζε μιὰ χτυπητὴ ἀντίθεση μὲ τοὺς βαρειοὺς κι' ἀνόρεχτους τρόπους του. Εἶπε ἀφηρημένα καὶ γρήγορα ἓνα «καλησπέρα» καὶ γύρεψε μὲ τὸ μάτι καρέκλα· κάτω ἀπ' τὰ περίεργα βλέμματα ὄλων ἤλθε καὶ κάθισε στὴ διπλανή μου ποῦ εἶτανε ἄδεια· γύρισα ἀμέσως πρὸς τὸ μέρος του μὲ συμπάθεια καὶ ἐρωτηματικά ταυτόχρονα κυτᾶζοντάς τον. Αὐτὸς κατάλαβε· ἀποφασίζοντας ὁμως νὰ μιλήσῃ, μετ' ἔγνεψε νὰ βγοῦμε ἔξω· ἡ εὐθυμία κι' ὁ πληθωρισμὸς δὲν ἦταν προτιμότερα γι' αὐτὸν ἀπὸ τὴν ἡσυχία μιᾶς σκοτεινῆς αἴθουσας· ἤξερε, μᾶλλον ἔμαθε νὰ κρύβῃ τὸν πόνο του, μὰ εἶχε ὁμως κάποια ψυχικὴ ἀνάγκη· νὰ ἐξωτερικεύσῃ τὸν πόνο του σ' ἓνα φιλικὸ πρόσωπο τοῦλάχιστο.

Βγήκαμε λοιπὸν ἔξω, καὶ στὴ σκοτεινιά μιᾶς ἀπόμερης αἴθουσας ἀποφάσισε νὰ μιλήσῃ, ἢ καλύτερα νὰ ξεσκάσῃ. Καὶ πρῶτα-πρῶτα, βγάζοντας ἀργὰ-ἀργὰ καὶ μὲ τρεμάμενο χέρι ἀπ' τὴν τζέπη του μιὰ ἐφημερίδα τῆς ἡμέρας μοῦδειξε κάπου πάνω σ' αὐτὴ χωρὶς νὰ βγάλῃ μιλιὰ· διάβασα: «Ὁ Α ἀπὸ τὴ Χίο τουφεκίστηκε, γιὰτὶ ὄπλοφοροῦσε. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Β καὶ ὁ Γ, ἀπὸ τὴν ἴδια νῆσο· τὸ ἐκτελεστικὸ ἀπόσπασμα ἔδρασε κατὰ τριῶν πατριωτῶν.» Τὸν κύταξα ἐρωτηματικά, γιὰ δευτέρη τώρα φορά, χωρὶς νὰ καταλαβαίνω τίποτε. Τότε ἔλυσε τὴ σιωπὴ του καὶ μὲ φωνὴ ποῦ τὴν ἔπαλλε ἡ συγκίνηση μοῦ εἶπε:

— «Ὁ Α εἶτανε πρῶτος ἐξὸδελφός μου. Ὁ Β κι' ὁ Γ εἶτανε φίλοι καὶ γείτονές μου· τὰ σπίτια τους εἶτανε πλάι στὸ δικό μου».

Συγκινημένος ὁ γερο-ναυτικός σταμάτησε, μὰ οὔτε ἓνα δάκρυ δὲν κύλισε ἀπ' τὸ ἠλιοκαμένο καὶ τραχὺ πρόσωπό του. Συνήθισαν τόσο πολὺ τ' ἀδέλφια μας στὸ βουβὸ πόνο.

Ἔσκυψα τὸ κεφάλι μου σιωπηλά· δὲν μπορούσα νὰ τοῦ πῶ τίποτε· σάν τί θὰ τοῦλεγα; Τὸν κύταξα συμπάσχοντας μαζί του, ὅταν στά μάτια του διέκρινα ἓνα δάκρυ· παράδοξο πρᾶγμα· μὲ κύταξε στά μάτια μὲ πόνο καὶ ξανάρχισε σὲ θλιβερώτερο τώρα τόνο:

Δυστυχώς, παιδί μου, δέν είμαι μόνος πού νοιώθω τὸ φαρμάκι τοῦ πόνου σὲ τέτοιες μέρες· ἡ δική μου πίκρα μοῦ φέρνει στὴν κουρασμένη μου θύμηση τὴν ἀπέραντη δυστυχία τῶν ὑποδούλων ἀδελφίων μας στὴ βασανισμένη πατρίδα· ἀκόμα καὶ τὴν τραγωδία πού πλέκεται, ναί, τὴ θυμήθηκα κι αὐτή, στὴν ξένη ὑπόδουλη γῆ. Οὔτε ἐφέτος θὰ γιορτάσουν οἱ δύστυχοι ὑπόδουλοι σάν ἄνθρωποι· σὰ στὰ εἰρηνικά περασμένα, τίς ὠμορφες γιορτὲς τῆς Χαράς· οἱ Οὔνοι σκοτώνουν, ἡ πείνα θερίζει, ἡ ἀρρώστια εἶναι κυρίαρχος... ἡ δυστυχία πλανᾶται παντοῦ· γιορτερά σκοτάδια! Ἄπο μακρυὰ δέν μπορεῖς, παιδί μου, νὰ νοιώσης πλέρια τὴ φρίκη τοῦ πολέμου, τὸν πόνο πού αἰσθάνεται ὁ ἄλλος πού δοκιμάζει τίς φλόγες του, ὅσον κι' ἂν προσπαθῆς. Μὰ ἀκουσέ μου ἐμένα πού ἔζησα μέσα στὴ φλόγα, στὴν κόλαση πού χύθηκε στὴν ἑλληνική γῆ: τίς μέρες αὐτὲς τὰ ὑπόδουλα ἀδέλφια θὰ αἰσθανθοῦν τὰ χαρμόσινα κοσμοϊστορικά γεγονότα τῆς Πίστης μας σάν τραγικὴ εἰρωνεία τῆς θλιβερῆς τους τύχης. Ἀκούοντας ἀπὸ τὴ μιὰ τὴ γιορτινὴ καμπάνα ν' ἀναγγέλλη τὴ γέννηση τοῦ μεγάλου Δικαίου, θὰ βλέπουν ἀπὸ τὴν ἄλλη, εἶναι τόσο συνηθισμένο αὐτό, νὰ πεθαινῆ ἢ νὰ σκοτώνεται σα σκυλί μπροστὰ στὰ μάτια τους ὁ πατέρας ἢ ὁ ἀδελφός. Ματωμένα Χριστοῦγεννα, ματωμένες γιορτὲς τῆς χαρᾶς στὴ ρημαγμένη γῆ, παιδί μου».

Ἄκόμη ἓνα δάκρυ κύλησε ἀπ' τὰ μάτια του. Δέν ἦταν δάκρυ μόνο γιὰ τοὺς δικούς του πού θυσιάστηκαν, ἦταν προπάντων δάκρυ γιὰ τὴ ματωμένη Πατρίδα, γιὰ τὸ σύνολο τῶν ἑκατομμυρίων πού θυσιάζονται στὸ βωμὸ τῆς ψυχικῆς ἀγριότητας.

Ἄπο τὴν ἄλλη κάμαρα ἀκούστηκαν γέλοια· βιαστήκαμε κι' οἱ δυὸ νὰ κατεβούμε τὴ σκάλα καὶ νὰ βγοῦμε στὸ δρόμο· χωριστήκαμε, κλεισμένοι στὶς θλιμμένες μας σκέψεις. «Γιορτερά σκοτάδια» Τὰ ἴδια ἄστρα, στὸν αἴθριο οὐρανὸ φαντάζαν ὀλόλαμπρα. Σκέφτηκα: Τὰ ἴδια ἄστρα, στὸν ἴδιο οὐρανὸ θὰ τὰ βλέπανε ἄλλοῦ, στὴν Ἑλλάδα μας, μὲ τὰ μάτια τῆς δουλείας καὶ τοῦ πόνου. Ἔτσι θὰ τ'ἀβλεπαν ἐκεῖνοι πού θὰ γιόρταζαν μαῦρα τίς ματωμένες γιορτὲς τῆς χαρᾶς πού πλησίαζαν.

Καὶ θυμήθηκα τὰ λόγια τοῦ γερο-ναυτικοῦ: «Οἱ γιορτὲς θ' ἀντηχῆσουν σὰ χλεῦη στ' αὐτιά τῶν δυστυχισμένων ὑποδούλων. Γιορτερά σκοτάδια στὴ ρημαγμένη γῆ.» Σχήμα σπαραξικάρδιο, μὰ τὴν ἀλήθεια, ὀξύμωρο. Ἔτσι σκεφτόμουνα καθὼς τραβοῦσα τὸ δρομὸ μου ἀκούοντας νὰ ἔρχονται ἀπὸ παντοῦ φωνές καὶ γέλοια πού σήμαιναν τῶν ἐρχομὸ τῶν γιορτῶν τῆς Χαράς.

ΙΑΚΩΒΟΣ ΧΡ. Π. ΡΩΣΣΙΔΗΣ

ΜΙΚΡΕΣ ΠΑΤΡΙΔΕΣ

ΣΤΟΝ ΣΤΑΣΙΝΟ

Εἶδωλο λεβεντιάς μὲ τὴν ἀσπίδα
 Καμάρι φανερό δὲ σὲ χαρήκαν
 Οἱ μάχες κι' οἱ παλαιστρες δὲ σὲ βρήκαν
 Ἰσόθεο μὲ τῆς δόξας τὴν ἐλπίδα.

Μὰ ἀγάλματα κορμιὰ φανερωθήκαν,
 Τῶν ὑψηλῶν παρθένα ἀντιφεγγίδα,
 Καὶ πόθοι θάνατου γιὰ μιὰ πατρίδα,
 Σᾶ νίκης δαφνοστέφανα, ὀρθωθήκαν,

Στὰ μέτρα ἴσου βασιλικά π' ἀχοῦνε.
 Στασίνε, οἱ λεβεντιῆς χρυσὸ καμάρι,
 Μὰ τὰ τραγούδια ἀνθοὶ τοῦ παραδείσου,

Κι' ἂν ἀπ' τοῦ ἔρωτα βγαίνουν τὸ ζυμάρι
 Κι' ἂν ἀπ' τὶς μάχες πάντα ἀγκομαχοῦνε.
 Λάμπσε Θεὸς καὶ τὴ σιωπὴ πιά γδύσου.

ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΚΑΙ ΑΔΩΝΙΣ

Πινδαρικός σκοπὸς ἀχολογáει,
 Ὅνειρο γάμου σὲ παρθένας στήθη,
 Μὲς τὸν ξανθότατο Μάη ποῦ ὀρθοστήθη
 Καὶ τὶς λαχτάρεις γύρα ἀνθολογáει.

Σάφνου τὸ πένθος πέρα ἀντιχτυπάει
 Σᾶμπως πολέμου νὰ περνοῦν τὰ πλήθη
 Τῆς ὀμορφιάς τὸ μάγεμα ὡς νὰ ἐλύθη
 Ἐδῶ ἡ γιορτὴ ξεπέφτει καὶ σκορπάει.

Τὸ κλάμα τῆς Θεᾶς βρυσοκυλάει.
 Δακρυολογοῦν μαζὶ τ' ἀνθοβασίλεια.
 Μὰ κάπου μιὰ παρηγοριὰ μιλάει :

«Ἡ ἀγάπη μιὰ χρυσὴ στιγμὴ κι' ἡ ζήλια
 Βοτάνι ἀγκαθερὸ βαθιὰ βλασταίνει
 Μὰ ἡ λησμονιά μιὰ ἀνάγκη π' ἀνασταίνει».

ΔΗΜΩΝΑΣΣΑ

Μήτε κοπέλλα σ' ἄμαθο λογγάρι
 Σᾶν ἐμέ παραδέρνει πού τὸν θρηνο
 Στὸν κόρφο μου ἐκλειςα σᾶν ἄγριο κρίνο
 Δάκρυ ἀσημί κι' αὐτὸς σᾶν τὸ φεγγάρι.

Καὶ μιὰ πνοή, ὄση φτάνει τὸ λυχνάρι,
 Φόρα ἀλαφροῦ φτεροῦ, νὰ σβύσει, πίνω
 Καὶ πάω ἀλαφρὰ σᾶν τὸν ἄπλερο σπίνο
 Κι' ὅπου πατῶ δὲ γράφω οὐδ' ἓνα ἀχνάρι.

Μὲς τίς τριαντάφυλλιές πῶς ξημερώνει
 Ρόδινη μέρα σᾶν ἀγάπη πρώτη
 Κι' ὄλα σαστίζουν ἀπὸ αἰωνιότη,

* Ἀπ' τὸ λιθάρι πού ζωὴ δὲ φανερώνει
 Ὡς τὸ πουλί κι' ὡς τὸ ξανθὸ μελισσι!
 Μὰ ἐμένα ποιὸς βλαστὸς θά μ' ἀναστήσει!

ΠΥΓΜΑΛΙΩΝ ΚΑΙ ΓΑΛΑΤΕΙΑ

* Ἀγνωρῆς εὐτυχιᾶς ἀνθὸς ροδίζει
 Μὲς τ' ἀγαλμάτου τὴν καρδιά σᾶ μύρα
 Σὲ στήθη κρίνου ἀνάνοιχτου καὶ γύρα
 Χρυσὸ προμάντεμα πεταλουδίζει.

Σπαρτάρησε τὸ στήθος κι' ἐπλημμύρα
 Ξανθὴ πνοή Στά χεῖλη ξάφνου ἀνθίζει
 Ζωντανεμένος λόγος πού ξανθίζει
 Σᾶ σκόνη χρυσαφιοῦ σὲ φῶς πλημμύρα :

« Ἀπ' τοῦ μαρμάρου τὰ ψυχρὰ βασιλεία
 Σκοπὸς πινδαρικός μὲς τὴν προσήλια
 Κατάχνια τῆς θνητῆς ζωῆς σκορπιέμαι

Ποῦ τὴν ἀθάνατη πλάση στενεύει.
 Σᾶ μοσκοβολισμένο Ἄπριλη πιέμαι.
 Ὁ ἔρωτας καὶ πέτρες ζωντανεύει».

ΕΥΕΛΘΩΝ ΚΑΙ ΦΕΡΕΤΙΜΗ

I

Μιά ἀνατολή ξυπνάει βαθιά ροδάτη,
 Παρθένα σκλάβα σὲ μιὰ μάϊσσα λέξη.
 Στ' ἀκρόγιαλα πού κρίνοι τᾶχουν πλέξει
 Μιά ἀνάσα ἀχνοσαλεύει μυρωδάτη.

Γραμμὴ ἀθηναία γύρα πού ἔχει τρέξει
 Σ' ἑλληνικὲς ὕδριες σᾶν τὸν ἀχάτη
 Σκληρὴ ὅπ' τὴν ἔπαρση πετάει τρεχάτη
 Τὴ ματιὰ πρὸς τὸ πέλαος πῶχει βρέξει

Μὲ γλόκα ἢ χαραυγὴ. Γι' ἄλλοῦ κινάει
 Σίγουρη γιὰ τὴν τέχνη πού σφαλάει.
 Τῆς ὀμορφιάς της τ' ἀνθισμα καὶ μόνο.

Καὶ δὲν κυττάει πῶς πέρα πού δυὸ γλάροι,
 Σᾶν τὸ κοντάρι τ' ἄγριου καβαλλάρη,
 Τὴν Χίμαιρα σαλεύαν καὶ τὸν Χρόνο.

II

Σὰ λέξη πού πετᾶ σοφία γιομάτη
 Μὲς τὰ πλήθη τ' ἀνάξια κι' ἄδεια πάει,
 Τὸ μίσημά της ὀμοια ἀντιχτυπάει
 Καὶ ξεψυχᾷ στοῦ καθενὸς τὸ μάτι.

Μὰ αὐτοῦ τὴν πίκρα οὐδὲ πνοὴ ροδάτη,
 Γιομάτη ἐλπίδα, μπορεῖ νὰ σκορπάει
 Σᾶμπως τὰ στήθια κάμπια νὰ τρυπάει
 Θανατερή, μὰ σᾶν ἀνθὸς χνουδάτη.

Χίλια βασίλεια πρόσφερνε γιὰ νᾶχει
 Μιὰ ματιὰ της στὸν κόρφο του μονάχη
 Σᾶν πεταλούδα σ' ἄγριου κρίνου ἀγκάλη.

Καὶ δὲ νογᾶ πῶς πάντοτε τὰ κάλλη
 Τοῦ διαβατάρικου ἔρωτα ὡς κορώνα
 Φεγγοστάλαχτη λάμπει στὸν αἰῶνα.

ΟΝΗΣΙΛΟΣ

Γύρα σιωπή χερουβική σταλάζει
 Σᾶμπως νά μέθυσε ἀπό μνήμη ἢ πλάση.
 Μηδὲ πνοή φυσᾶ μήπως χαλάσει
 Τ' ἀδίπλωτο τῆς σιγαλιᾶς ἀτλάζει.

Μὰ ξάφνου μιά θροή τὰ πάντα ἀλλάζει
 Μὲ χίλια μύρια μάγια καὶ γιορτάσι
 Γιομᾶτο μουσική πού νά χορτάσει
 Τὴν κάθε δίψα ἀκοῦς σᾶν τὸ χαλάζει.

Στὸ καύκαλο τοῦ μελισσιοῦ ἢ πλημμύρα
 Μειάλλοξε τὸν θάνατο σὲ ζήση
 Τριανταφυλλένια, γιατί γράφει ἡ Μοῖρα

Πῶς στὸν αἰῶνα μέλλεται νά ζήσει
 Ψυχὴ λεβέντικη, μισὴ στὰ αἰθέρια
 Κι' ἄλλη μισὴ στὰ κοσμικὰ λημέρια.

ΑΞΙΟΘΕΑ

Ἡρώισσα σᾶν τὸ κλέφτικο τραγουδί,
 Ρήγαινα κόσμου ὑπέργειου ἐπροχώρα
 Φεύγοντας ἀπ' τῆ γῆ γιὰ οὐράνια χώρα
 Πανάλαφρη σᾶν τὸ ξανθὸ τὸ χνούδι.

Γύρα ὡς τὰ φύλλα κύκλο ἀπ' τὸ λουλούδι
 Τὴν ἀκλουθούσαν οἱ ἄλλες καὶ μὲ φόρα
 Χελιδονιοῦ σ' ἐρώτων μάγισσα ὦρα
 Πετούσαν σᾶν πρὸς φλόγα πεταλούδι.

Ἡ πλουμιστὴ τῆς ζήσης ὁμορφάδα,
 Μὲ γλύκα κεντητὴ καὶ φωτεράδα,
 Γιομάτη μέθη γύρωθε σταλάζει

Μάγια μὰ ἄδεια περνᾶ σᾶν τὸν ἀθέρα.
 Ἄξιος διπλᾶ πού γιὰ τὴ μνήμη ἀλλάζει
 Τὰ χίλια πλούτια μὲ μιά στάλα αἰθέρα!

ΖΩΙΛΟΣ Ο ΠΥΘΙΟΝΙΚΗΣ

Μήτε τῆς ἐρωτιᾶς ἢ οὐράνια ἀγκάλη,
 Πού τριαντάφυλλα στάζει καὶ πλημμύρα
 Γλυκάδας, δὲ μὲ πῆρε, μήτε ἡ μοῖρα
 Τοῦ χρυσαφιοῦ μὲ πλάνεψε μὲ κάλλη

Πιὸ μεθυσμένα κι' ἀπ' τὰ πλούσια μύρα,
 Μήτε γιὰ μισεμοὺς τὸ περιγιάλι
 Δὲ μ' ἄσκωσε τὸ νοῦ καὶ μήτε γι' ἄλλη
 Λαχτάρια μάϊσσα ἢ ζωὴ μου ἐπλημμύρα

Ἐξὸν ἀπ' τὴν καλοτυχιά τῆς νίκης·
 Νὰ καμαρώσω σ' ἀγιασμένο ἀγῶνα.
 Κέρδισα τὸ στεφάνι Πυθιονίκης

Κι' ὡς μάλαμα θὰ λάμπω στὸν αἰῶνα.
 Γκρεμίστε τὰ τειχιά· ἀξίζει ἡ χάρη
 Τῆς φήμης γιὰ τὴν πόλη ὅπως τὸ στάρι.

ΣΤΑΣΑΝΩΡ

Τῆς κορώνας τὸ θῶρι θεῖο καμάρι
 Κι' ὡς τ' ἄστρα τετραγάλανο σὲ ἀσκώνει
 Μὲ δάφνες καὶ μὲ χρυσοφένια σκόνη
 Σάμπως ὀλοῖσα ἀπ' τοῦ ἡλίου τὸ ζυμάρι

Τὸ πιὸ καθάριο νᾶχεις βγεῖ. Μὰ ἡ χάρη
 Τῆς φιλικῆς ματιᾶς πού σὲ φτερώνει
 Καὶ τῆς ζωῆς τὴν ὁμορφιά σου φανερώνει,
 Καθὼς ἀχτίδα σὲ ὦρα ἀποβροχάρη,

Σὲ ξένη γῆ, κι' ἂν πλάση τὴν βαραίνει
 Μὲ ἀφιλητὴ ὠραιότη, δὲ βλασταίνει.
 Ἀλέξαντρε, τριγύρω ἀσπρογαλιάζει

Κι' ἡ ζωὴ μ' ἐρωτιᾶς ἀναγαλλιάζει,
 Μὰ μέσα μου δὲ μποῖνει οὐδὲ μιὰ ἀχτίδα.
 Βλαστᾷ ἡ χαρὰ μονάχα στὴν πατρίδα.

ΑΜΥΚΗ

Μέ τῆ δίψα τῆς λάμψης μοιρασμένα,
Σὰν τὰ φτερά τ' ἀητοῦ, πεταλουδίζουν
Τὰ πανιά μὰ τὰ πλήθη ἀποκαρδίζουν
Ποῦ μοιάζουν στ' ἀκρογιάλι ὡς γερασμένα.

Μέθες χρυσές τὰ κύματα ζαλίζουν,
Ροδίσματα ἐρωτιᾶς ἀπό παρθένα,
Κι' ὅμοιες ἀκροπατοῦνε στὸν καθένα
Τοῦ καραβιοῦ κι' ὡς ρήγα τὸν στολιζουν.

Μὰ ἀπὸ τὸ δάκρυ πιὸ ζωντανεμένο,
Σὰν ἀπὸ δρόσο ἀνθὶ πρωτανοιγμένο,
Τῆς πατρίδας ἀντίκρουα λέει τὸ μάτι :

« Ἀμύκη, τρέμει ἀπὸ μνήμη γιομάτη
Κάθε ποῦ παίρνεις ὅπως ἥλιο οἱ ἀχτίδες.
Μὰ οἱ μνήμες ἄλλο κι' ἄλλον οἱ πατρίδες».

ΝΙΚΟΚΡΕΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΙΚΡΑΤΗΣ

Ὁ ἀγῶνας γιὰ τῆς δόξας τὸ στεφάνι
Τὸ γαλανὸ σὰν ὕμνος θὰν κολῶνα
Τοῦ πιὸ παραδεισένιου Παρθενῶνα
Ποῦ σὲ καμμιὰν Ἀθήνα δὲν ἐφάνη.

Κι' ἡ φήμη, ποῦ τῆ γύμνια ἀκόμα κάνει
Τριανταφυλλιά νὰ λάμπει στὸν αἰῶνα,
Μὲ γλύκα κι' ἀπ' τὰ πλούτη πιὸ ζωογόνα
Τὰ στήθια μας διπλᾶ θὰ τὰ γλυκάνει.

Μπορεῖ ν' ἀσκῶσει μαυρο μετερίζι
Τὸ εὐγενικό μας πείσμα καὶ ν' ἀνθίσει
Βαθία μας ἔχτρα ποῦ νὰ πορφυρίζει.

Μὰ σὲ ὅποιαν ἄβυσσο κι' ἂν μᾶς βυθίσει
Ἡ ἀμύλλα, πάντα θάναί ὡς ἀρραβῶνας
Ξανθῆς φιλίας ὁ τίμιος μας ἀγῶνας.

ΠΑΣΙΚΥΠΡΟΣ

Τριαντάφυλλα έρωτιās πεταλουδιζουν,
 “Υμνος ροδάτος τ’ άταιρου Πινδάρου,
 Καλοτυχιές λευκές σάν τοῦ μαρμάρου
 Τήν άσπιλη ώραιότη λουλουδιζουν.

Καί γλύκες τής ζωής σάν τοῦ βαρβάρου
 Τοῦ πύρινο αίμα γύρα πορφυρίζουν,
 Κι’ όλα μαζί σου λέν πώς άφανίζουν
 Τήν άγλυκη άγκαλιά τοῦ μαύρου Χάρου.

Μά ό πόθος δέ χορταίνει με τὸ μάτι.
 Μηδέ το παθος ξαστοχά. Πληθθαίνου
 Σά βρύση μποδισμένη και παθαίνου

Καί ξεχειλουν καθως ύδρια γιομάτη.
 Τόν ρήγα πούλησα κ’ έχω βυθίσει
 Στής γλύκας τήν άλήθεια – “Ω! άδρό μεθύσι!

ΝΙΚΟΚΛΗΣ ΕΥΑΓΟΡΟΥ

‘Η μάσσα μέθη και τὸ μάγο στάρι
 Τόν ύπνο τ’ άχναμνοῦ λαοῦ αιώνιζου
 Κι’ όποια λαχτάρα του άνοιχτή άφανίζου
 Περισότερο κι’ άπ’ τὸ βαρὺ κοντάρι.

Μ’ αν τὰ κρasiά σάν πρόκλησες ροδιζου
 Πρωτάνοιχτης κοπελλας στο χορτάρι
 Καί διάφανα σάν τή ματιά έρωτάρη
 Τα στάρια τόν λαό καλοκαρδιζου,

Τής φίλιας τήν πεντάχρυση λαχτάρα
 Τήν αιώνια, ρήγα, μ’ αυτά δέν κερδιζεις,
 Τ’ άχαρα πλήθη κι’ αν τ’ άποκοιμιζεις

Με ύπόδχεσες και πλούσιο φαγοπότι
 Πάντα λεβέντη άποζητοῦν δεσπότη
 Στή γαληνιά Θεό και στήν άντάρα.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΓΙΑΓΚΟΥ ΧΡ. ΤΟΡΝΑΡΙΤΗ (1888-1942)*

“Ότι ἡ Κύπρος κατ’ ἀναλογίαν πρὸς ἄλλα τμήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ—τὴν Κρήτη λ.χ. καὶ τὰ Ἐφτάνησα—ἔχει ὑστερήσει στὴν πνευματικὴ ζωὴ καὶ κίνηση τοῦ Ἔθνους μας, δύσκολα μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἀρνηθεῖ. Ἀναμφισβήτητο ὅμως εἶναι πῶς, μόλις ἀπέτιναξε τὴ νάρκη ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ δουλειά, σὲ διάστημα μισοῦ αἰῶνα περίπου, ἔδειξε ἡ μικρὴ μας πατρίδα μιὰ φιλότιμη προσπάθεια γιὰ τὴν καλλιέργεια τῶν γραμμάτων καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῆς παιδείας, πού ἀπόδωσε κι’ ἐξακολουθεῖ ν’ ἀποδίδει ἀξιόλογους καρπούς. Δασκάλοι κι’ ἐπιστήμονες, λόγιοι καὶ δημοσιογράφοι ὄχι μόνο ἐπαρκοῦν σήμερα στὰς πνευματικὲς ἀνάγκες τοῦ νησιοῦ μας, μὰ περίσσεψαν κιόλας γιὰ νὰ καταλάβουν καὶ νὰ τιμῆσουν κάποτε θέσεις σὲ κέντρα τοῦ ἐλεύθερου καὶ τοῦ ἔξω Ἑλληνισμοῦ. Τὰ ὄνόματα μερικῶν ἀπ’ αὐτοὺς ἔχουν ἤδη ἐπιβληθῆ στὸν κόσμον τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῶν Γραμμάτων, ὅπως π.χ. τοῦ μακ. Σίμου Μενάρδου, καθηγητῆ τῆς Ἑλλην. Φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Τὴν ἴδια θέσιν νομίζω πῶς δίκαια μπορεῖ νὰ πάρει, ἂν και ἴσως λιγότερο γνωστό, τὸ ὄνομα τοῦ συμπολίτη μας Γιαγκου Χρ. Τορναρίτη, διευθυντῆ τοῦ Ἀρχείου Ἑλληνικοῦ Δικαίου, πού τὸ μῆνυμα τοῦ θανάτου του, στὲς 19 τοῦ Φεβρᾶρη 1942, ἔφτασε ἀργοπορημένο, γιὰ νὰ γινῶναι λόγους, ἀπὸ τὴν σκληρὰ δοκιμαζόμενη σήμερα Πατρίδα μας.

Τὴ στέρησή του θὰ θρήνησαν μὲ τόσοις ἄλλους—ἀλίμονο!—τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα καὶ ἰδιαίτερα ὁ κύκλος τῶν μελετητῶν τοῦ Βυζαντίου, πού διακεκριμένη θέσιν σ’ αὐτὸν εἶχε καταλάβει ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια τώρα ὁ Τορναρίτης.

Πᾶνε δώδεκα περίπου χρόνια ἀπὸ τότε πού εἶχα τὴν εὐχαρίστησιν νὰ χαιρετίσω ἀπὸ τὲς στήλές τῆς Λεμεσιανῆς ἐφημερίδας «Ἀλήθειας» τὴν ἔκδοσιν τοῦ Α΄ τεύχους τοῦ Ἀρχείου Βυζ. Δικαίου,— πού συμπληρώθηκε σὲ τόμον τὸν ἐπόμενο χρόνον,—ὡς ἕνα ὄριμον καρπὸ μιᾶς σοβαρῆς καὶ πολύμοχθης ἐργασίας πού εἶχε ὄλα τὰ τὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς ἄρτιας ἱστορικῆς μελέτης καὶ κριτικῆς ἔρευνας.

Ἀνασκάπτοντας τὸ ἔδαφος τῆς Βυζ. Ἱστορίας καὶ ἀντλῶντας ἀποδείξεις καὶ ἐπιχειρήματα ἀπὸ τὲς πηγές τῆς δέκα καὶ πλέον αἰῶνων καὶ ἀφοῦ βασάνισε τὲς συχνὰ συγκρουόμενες γνώμες παλαιότερων καὶ νεώτερων φιλολόγων καὶ νομομαθῶν, κατάρθωσε τέλος ν’ ἀνασύρει ἀπὸ τὸ σκοτάδι τῶσων αἰῶνων ἕνα πολῦτιμον, ὡς τὸν ὀνομάζει, θησαυρό, τὸν Βυζαντινὸν Ἀερικόν.

Τὴν προέλευσιν τοῦ φόρου αὐτοῦ, τὸν ἀληθινὸν του χαρακτήρα, τὴ σημασία του μέσα στὸ Δημόσιο Δίκαιο τῶν Βυζαντινῶν καὶ τὴν

* (Ἀπὸ τὴν ὁμιλία στὸ φιλολογικὸ μνημόσυνό του στὸ θέτρο «ΡΙΑΛΤΟ» Λεμεσοῦ, στίς 28/2/1943).

ἐξέλιξή του, πού ἀπέτέλεσαν, κατὰ τὸν συγγραφέα, μιὰν ἀληθινὴ Σρίγ-
γα πού ἀρίθμησε πολλὰ θύματα, ἐρευνᾶ καὶ ἀναλύει στὸ πολυσέλιδο
σύγγραμμά του. Ὁδηγούμενος ἀπὸ τὸν μῖτο τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς
Γλωσσολογίας καταλήγει νὰ πιστεύει, μὲ δίκαιη περηφάνεια, ὅτι πέτυχε
τὴ λύση τοῦ αἰνίγματος, τὴν ἀληθινὴν δηλ. ἐρμηνεία τοῦ μυστηριώ-
δους αὐτοῦ ὄρου, τὸν ὁποῖον ταυτίζει μὲ τὸ *Aerarium Militare*, τὸ
Στρατιωτικὸ (Αὐτοκρατορικὸ) Ταμεῖο τῶν Ρωμαίων.

Ἡ φύση τοῦ θέματός του τὸν ἔκαμε νὰ διερευνήσῃ τὸν πολύ-
πλοκον οἰκονομικὸν ὄργανισμό τῆς Βυζ. Αὐτοκρατορίας, μὲ τὸν
ὁποῖο σχετίζεται ἀμέσως τὸ δίκαιο καὶ ὁ πολιτικὸς καὶ λοιπὸς βίος
τῶν Βυζαντινῶν. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ἐπλάτυνε τὸ θέμα του ἀπὸ τὴ
στενὴ νομικὴ ἄποψη σὲ μιὰν εὐρείαν ἀχτίνα παρατηρητικότητας καὶ
ἐρευνας πού ἔτεινε νὰ περιλάβει στὸ τέλος μέσα σ' ἓνα εὐρύχωρο
πλαῖσιο τὴν εἰκόνα τῆς Βυζ. Πολιτείας μὲ τὰ πιὸ ἀδρᾶ χαρακτη-
ριστικὰ τῆς . . .

Προτίμησε γι' αὐτὸ ν' ἀκολουθήσῃ ἢ μᾶλλον νὰ χαράξῃ ἓνα
καινούργιο δρόμο στὴ μελέτῃ τοῦ Βυζ. Δικαίου καὶ γρήγορα νὰ
βρεθῇ πρωτοπόρος ἀνάμεσα σὲ μιὰ χορεία Βυζαντινολόγων πού
μερικοὶ — ὅπως ὁ Ἀνδρεάδης, ὁ Παππούλιας, ὁ Γερμανὸς *Mitteis* — τοῦ
εἶχαν σταθεῖ δασκάλοι καὶ ὀδηγοί. Ἔσκυψε κι' αὐτὸς μέσα στὲς
πηγὲς τῆς Βυζ. Ἱστορίας, ἔτίναξε τὴ σκόνῃ τῶν παλιῶν χειρογρά-
φων καὶ βιβλίων μεσαιωνικῶν συγγραφέων καὶ βασάνισε τὰ μάτια
καὶ τὸ μυαλό του πάνω σὲ ἔγγραφα καὶ χρυσόβουλλα, καὶ μακρὲς
πραγματεῖες καὶ τόμους ὀγκῶδεις νεώτερον μελετητῶν τῆς Ἱστο-
ρίας καὶ τοῦ Δικαίου γιὰ νὰ βρεῖ «σκοπῶν ἐπὶ μακρότατον» τὰ
τεκμήρια τῆς πρωτότυπης θεωρίας του καὶ τὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν
ἐμβριθῆ του μελέτη.

Τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἱκανοποίησή του γιὰ τὸν ἄθλο του αὐτὸ τὰ
διακρίνουμε στὲς σελίδες τοῦ ἔργου του, ὁ ἴδιος ὅμως ἔχει τὴ με-
τριοφροσύνη νὰ το χαρακτηρίζῃ «ὡς τὴν ἀπαρχὴ μιᾶς προσπά-
θειας πού ἀπαιτοῦσε ἰσχυρότερον ὤμους» καὶ φρονεῖ «ὅτι θὰ
περάσουν πολλὰ ἀκόμη ἔτη ἀδιαιπίτου μελέτης καὶ ἐμπεριστατω-
μένης ἀναλύσεως ἀπὸ μακρὰν χορείαν ἐρευνητῶν διὰ νὰ εἶναι δυ-
νατὸν νὰ γίνῃ λόγος τόσον διὰ τὸν ἀκριβῆ πολιτειακὸν ὄργανισμόν
τῆς Βυζ. Αὐτοκρατορίας ὅσον καὶ δι' ἓνα καθαρὸν σύστημα Βυζ.
Δικαίου, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ διὰ τῆς τεθλασμένης
τῆς Ρώμης πρὸς τὰ γνώριμα Ἑλληνικὰ καὶ κλασσικὰ μας παλίμψηστα».

Μὰ ἡ ματιὰ του δὲν ἦταν διαρκῶς γυρισμένη στὰ περασμένα.
Οὔτε τὴν Ἱστορίαν ἀνιλαμβανόταν σὰ μιὰ ξερὴ γνώση τοῦ πα-
ρελθόντος. Ὅπως ἡ γερὴ φιλολογικὴ του κατάρτιση τοῦ εἶχαν ἐπι-
τρέψει νὰ εἰσδύσῃ βαθιὰ στὸ πνεῦμα τῆς Ἀρχαίας καὶ Μεσαιωνικῆς
ἐποχῆς, ἔτσι καὶ ἡ προσεχτικὴ παρακολούθησι τῶν σύγχρονων
πνευματικῶν προβλημάτων καὶ ροπῶν βοηθούμενη ἀπὸ μιὰν ἔκτακτῃ
ὀξύτητα παρατηρητικότητος καὶ ἀντίληψης τὸν εὐκόλυναν νὰ ξεχω-
ρίζει καὶ νὰ νιώθῃ τὸν παλμὸ τῆς σύγχρονης ζωῆς μὲ τὰ διάφορα

ρεύματα και τούς κυματισμούς της. Ήταν έτσι σέ θέση νά διακρίνει και νά τονίζει τές ομοιότητες και τές αντίθεσεις τών περασμένων ἐποχῶν μέ τή δική μας και νά μάς προπαρασκευάζει νά ἐννοήσουμε τήν ἐποχή μας, πῶς και γιατί φτάσαμε στή σημερινή κατάσταση και πρὸς ποιά καιεύθυνση βαδίζει ἡ ἀνθρωπότης — μιὰ πνευματική ὑπηρεσία, πού ὁ ἐπιφανής καθηγητής τῆς Ἱστορίας, Ἀμερικανός James Robinson, θεωρεῖ ὡς τήν κυριώτερη συμβολή πού μπορεῖ νά κάμει ὁ μελετητής τῆς Ἱστορίας στή διανοητική πρόοδο τών συγχρόνων του.

Νά, πῶς ὁ ἴδιος ὁ Τορνάριτης διατυπώνει μέ τή χαρακτηριστική παραστατικότητα τῆς ἐκφρασῆς του τήν ἴδια γνώμη :

«Κάτω ἀπὸ τήν τάχα νεκρωμένην ἐπιφάνειαν τών Βυζ, πραγμάτων ὑπάρχουν ρεύματα ἀθανάτου ζωῆς, ἱκανά νά ξυπνήσουν ὕψηλά συναισθήματα ἀλληλεγγύης, καθήκοντος και ἠθικοῦ κοινωνικοῦ ρυθμοῦ και νά κινήσουν τήν σκέψιν εἰς μιάν χρησίμον ἐπισκόπησιν περασμένων οἰκείων, τὰ ὁποῖα εἰς τὰς χαρακτηριστικὰς τῶν γραμμὰς δέν θ' ἀργήσουν νά ἐμφανισθοῦν ἐκ νέου, συναδελφωμένα πρὸς ροπὰς παραλλήλων τῶν ἰδικῶν μας καιρῶν, και εἰς τὸ προσκήνιον τῆς ζωῆς. Διότι, ἀν ἀληθεύῃ ὅτι αἱ θεμελιώδεις γραμμαὶ τοῦ Βυζαντίου εὐρίσκονται τὸσον ἐγγύς πρὸς τὰς συγχρόνους τάσεις τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ μελέτη τοῦ Δημοσίου και Ἰδιωτικοῦ Δικαίου Πολιτείας τὸσον μακροβίου, πού ἀποτελεῖ ἰδιαίτερος δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας και τὸν κορμον τοῦ καθόλου Ἑλληνικοῦ κόσμου τῆς Ἀνατολῆς, θέλει χρησιμεύσει δι' ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς ἀνθρώπους, ὡπως ἄλλοτε ἐκείνη τῆς Ρωμαϊκῆς Πολιτείας, ὡς προπαιδευτικὸν ὕλικον μεγάλης πνοῆς, μακρὰς ἱστορικῆς πείρας και ἑνὸς ὕψηλοῦ τόνου εὐγενῶν ἀνθρωπιστικῶν κατευθύνσεων».....

Τὴν τάση τοῦ περιορισμοῦ «τῆς ἐκμεταλλέσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ ἀνθρώπων» πού συναντᾶται στὰ νεώτερα δημοκρατικά πολιτεύματα ἄλλοῦ συντηρητικώτερα και ἄλλοῦ ἐπαναστατικώτερα θεωρεῖ ὁ Τορνάριτης «ὡς τὸ σταθερώτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ Βυζαντίου, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε ὁ ἄξιος πολιτικὸς ἐκτελεστής τοῦ Κοινωνιστικοῦ Χριστιανικοῦ Ἰδεώδους».

«Πολιτεία, συμπεραίνει, μέ τοιοῦτον πολιτισμὸν διαφωτιζομένη εἰς τήν ἀληθινήν της οὐσίαν θέλει ἀποβῆ διὰ τοὺς σημερινούς χρόνους, συγκεχυμένων και ἀδιαπλάστων ἀκόμη καταστάσεων τὸσον περισσότερον διδακτικῆ ὅσον ἤθελεν ἀποδειχθῆ ὁ γνησιώτερος προδρομος τῶν σημερινῶν ὁμαδικῶν και κοινωνικῶν κατευθύνσεων τῆς ἀνθρωπότητος.»

Ἄλλα στὸ περιφρονημένο και συκοφαντημένο Βυζάντιο ἀνεκάλυψε ὁ Τορνάριτης και μιάν ἄλλη ἀπὸ τές εὐγενικὲς ἀναζητήσεις τῆς ἀνθρωπότητος : «Ὁ εἰρηνιστικὸς πόθος τῶν Ἑθνῶν, τὰ ὁποῖα ἀναζητοῦν ὕψηλότεραν κλίμακα πολιτισμοῦ ὄχι εἰς τὰ πολεμικὰ τρόπαια και τὴν πικρὰν δάφνην βαρβάρων νικῶν, ἀλλ' εἰς τὸ εὐρύτατα ἀνθρωπιστικὸν πνεῦμα διαρκοῦς εἰρηνικῆς συμβιώσεως ὑπῆρξε, κατὰ τὸν

Τορναρίτην, Βυζαντινὸν ἰδεώδες διαποτισμένον ἀπὸ τὴν Χριστιανικὴν διδασκαλίαν καὶ τὰ παλαιότερα νάματα τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας»...

«Πρὸς τὴν Κοινωνικὴν ἀνασύνθεσιν καὶ τὴν ὀργανικωτέραν ὀλοκλήρωσιν τῆς Μητέρας—Γῆς, παρατηρεῖ μὲ αἰσιοδοξία ὁ Τορναρίτης, τὰ σύγχρονα ρεύματα τῆς Ἱστορίας ἀπὸ ὅλας ἀνεξαιρέτως τὰς πλευρὰς ὧθοῦν τὸν κόσμον ἀπὸ τοὺς στενοὺς τῶν Ἀτόμων καὶ τῶν Ἐθνῶν ἐγωϊσμούς.» Αὐτὲς τὲς ἀνθρωπιστικὲς τάσεις, μέρος μιᾶς πολυτίμης κληρονομίας, μᾶς ἀφῆκε τὸ Βυζάντιο, — ἡ Ἑλληνοπλημμυρισμένη, ὅπως τὴν ἀποκαλεῖ, πολιτεία, τῆς ὁποίας συνέχειο εἶναι τὸ νεώτερον Ἑλληνικὸ Κράτος.

Πρὸς αὐτὸ ἔστρεψε ὁ Γ. Τορναρίτης τοὺς προβολεῖς τῆς παρατηρητικότητος καὶ ἔρευνάς του καὶ μὲ ζήλον ἀξιεπαινο φιλοδόξησε ν' ἀποκαταστήσει τὴν τιμὴν του. «Υπῆρξε, γράφει, σκληρὰ ἡ μοῖρα τοῦ Βυζαντίου ἵνα μένει πάντοτε παρανοημένον εἰς τὸ βαθύτερον νόημα τῆς πολιτικῆς του σταδιοδρομίας»... Μέσα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Τορναρίτη προβάλλει τὸ Βυζάντιο μὲ διάφορη φυσιογνωμία, στὴν ὁποία ὑπογραμμίζονται πολὺ ἔντονα, μερικοὶ θὰ ποῦν, ἴσως, καὶ ὑπερβολικά, τὰ φωτεινὰ του χαρακτηριστικὰ πού καὶ ἡ ἐποχὴ μας σήμερα παρουσιάζει πῶς ἔκδηλα καὶ πῶς ἐπιβλητικά.— Φαίνεται, ἀλήθεια, νᾶχει βάλει σταθερὰ ὁ Τορναρίτης σκοπὸ τοῦ ἔργου του μὲ τὸ φῶς τῆς Ἱστορίας νᾶ φωτίσει καὶ νᾶ καθοδηγήτοὺς σύγχρονους του στὸ δρόμο ἑνὸς ἀληθινὰ ἀνθρωπιστικοῦ πολιτισμοῦ πού—αἰῶνες τώρα—ψάχνει νᾶ βρεῖ «ἀνάμεσα ἀπὸ αἵματα, δάκρυα καὶ μόχθους» ἡ ἀνθρωπότης.

«Ἀπὸ τὴν ἐκκαμίνευσιν τόσον πολυτίμου μεταλλεύματος Βυζ. πολιτισμοῦ, ἐλπίζει ὅτι θὰ προκύψουν καὶ ἀρκετὰ ψήγματα χρυσοῦ τόσα, ὅσα καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς συγχρόνου ἐποχῆς θὰ μᾶς εἶναι ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα τοῦλάχιστον διὰ τὸ οἰκεῖον ἀντίκρυσμα τοῦ ἀνακκοροῦντος σήμερον διεθνοῦς νομίσματος ἑνὸς μεταβατικοῦ πρὸς εὐγενέστερα καὶ ἀνθρωπιστικώτερα ἰδεώδη πολιτισμοῦ»....

Τὴ λύση τῶν προβλημάτων τῆς ἐποχῆς περιμένει σήμερα μὲ ἀγωνιώδες ἐνδιαφέρον ἡ ἀνθρωπότης ἀπὸ τὸ αἵματηρὸ δρᾶμα πού συνταράζει τρία, πρὸς τὸ τέταρτο τώρα χρόνια, τὴν οἰκουμένη. Ἡ νίκη τῶν ὑψηλῶν ἀρχῶν πού χάραξε τὸ Βυζάντιο καὶ διεκήρυξαν τὰ νεώτερα πολιτισμένα ἔθνη—οἱ Ἄγγλοι, οἱ Ἀμερικανοί, οἱ Γάλλοι, οἱ Ρῶσοι—τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἀδελφωσύνης μεταξὺ τῶν λαῶν θὰ εἶναι τὸ μακρινὸ ἀλλὰ πολυπόθητο τέρμα ἔπειτα ἀπὸ τὲς τεράστιες καταστροφές καὶ τἀναριθμητὰ ἀνθρώπινα θύματα πού ἐδέησε νᾶ καταβάλει ὡς λύτρα ἡ ἀνθρωπότης στὸν ἀχόρταγο θεὸ τοῦ πολέμου.

Ἐνα ἀπὸ τὰ θύματα τοῦ τρομεροῦ αὐτοῦ πολέμου μπορεῖ νᾶ θεωρηθεῖ καὶ ὁ Γιάγκος Τορναρίτης...

Τὸν λαμπρὸν αὐτὸν ἐπιστήμονα ἀλλὰ καὶ ἐξαιρετὸν ἄνθρωπο εἶχα τὴν εὐτυχία νᾶ ἀκροασθῶ μαθητῆς στὴν Γ' Τάξη τοῦ Γυμνασίου μας καὶ νᾶ συνδεθῶ ἀργότερα, στὲς σπουδές μου στὴν Ἀθήνα, μαζί του μὲ γνωριμιὰ καὶ σταθερὴ φιλία.

Ἀπὸ τὲς πρώτες μέρες μᾶς εἶχε καταχτήσει μὲ τὴν καλωσύνη, τὴ φαιδρότητα καὶ τὸ χιοῦμορ του καὶ μᾶς ἐπεβλήθη μετὰ τὴν εὐρυμάθεια, τὴν εὐφράδεια καὶ τὸν ἐνθουσιασμό του γιὰ τὴν ἄρχαία καὶ νέα φιλολογία μας. Τὸν ἄρχαῖο κόσμο, ποῦ τὸν ξέραμε πρωτότερα ὡς ξηρὸ κείμενο γιὰ γραμματικὴ, σύνταξη καὶ σχολαστικὴ ἐρμηνεία τὸν ἀνεκάλυψε μπροστὰ μας σὰ ζωντανὴ πραγματικότητα μετὰ ὅλη του τὴν ὁμορφίαν καὶ τὴ μεγαλωσύνη. Κι' οἱ νεώτεροι ποιητές, ὁ Σολωμός, ὁ Μαρκοράς, ὁ Δροσίνης, ὁ Παλαμάς, ποῦ μᾶς ἀπάγγελλε στίχους τῶν μετὰ μιὰ ἰδιαίτερη γλύκα στὴ φωνὴ του, φτάνανε στὴν παιδικὴ μας ψυχὴ σὰν κάποια πρωτάκουσθαι μουσικὴ. Μετὰ τὴν ἀγάπη ποῦ ζύπνησε ἔτσι μέσα μας γιὰ τὴ νέα λογοτεχνία καὶ μετὰ τὴν ἐλευθερίαν ποῦ μᾶς ἄφηνε νὰ χρησιμοποιοῦμε τὴ δημοτικὴ γλῶσσα ἔδωσε τὴν εὐκαιρίαν σὲ μερικοὺς συμμαθητές μου, σὰν τὸν Χρ. Χριστοδουλίδην καὶ τὸν Παν. Νικολαΐδην, νὰ δείξουν ἀπὸ τότε τὸ ταλέντο τους γράφοντας ὁμορφες ἐκθέσεις μετὰ χάρι λογοτεχνικὴν.

Ὁ πόθος εὐρύτερων σπουδῶν τὸν ἔφερε γρήγορα πίσω πάλι στὴν Ἀθήναν, ὅπου ἀποτελείωσε τὲς Νομικὰς τοῦ σπουδῆς καὶ πῆρε τὸ δίπλωμά του τὸ 1916. Συνδυάζοντας τὴν ἄρτια φιλολογικὴν του μόρφωση μετὰ τὴν γερὴ νομικὴν του κατάρτιση ἐπιδόθηκε σὲ μελέτες πάνω στο Βυζαντινὸ Δίκαιον, ἰδίως τὰ οἰκονομικά, ποῦ ἀμέσως τράβηξαν τὴν προσοχὴν καὶ τὴν ἐχτίμησιν τῶν καθηγητῶν του στο Ἑλλην. Πανεπιστήμιον, τοῦ Ἀνδρεάδην καὶ τοῦ Παππούλια καὶ ἡ ἐνθάρρυνσὴ τους κι' ὁ δικὸς του ζήλος τὸν ἔσπρωξαν πρὸς συνέχισιν τῶν σπουδῶν καὶ ἐρευνῶν του ποῦ πῆγε νὰ συμπληρώσῃ στὴ Γερμανίαν.

Ἐκτοτε τὸν εἶχε κερδίσει ὀριστικὰ ἡ ἐπιστήμη καὶ στὴ διάθεσίν της ἔθηκε τὰ πλοῦσια πνευματικὰ του χαρίσματα. Ἐκυοφορεῖτο καὶ ὠρίμαζε τότε μέσα του ἡ θεωρία γιὰ τοὺς Φόρους τῶν Βυζαντινῶν — τὸν Κοπνικὸν καὶ ἀργότερα τὸν Ἀερικόν — ποῦ γιὰ πρώτη φορὰ ἀνέπτυξε (τὸ Γενάρην τοῦ 1925) μπροστὰ στὴν Ἑταιρίαν τῶν Βυζαντινῶν Σπουδῶν στὴν Ἀθήναν. Δοσμένος πιά ὀλόψυχα στὴν ἐρευναν καὶ τὴ μελέτη τοῦ θέματος του — τοῦ Βυζ. Δικαίου — πηγαίνει στὴν Ἰταλίαν. Οἱ πλούσιαι Βιβλιοθήκαι τοῦ Βατικανοῦ, τῆς Ρώμης καὶ ἄλλων Ἰταλικῶν πόλεων τοῦ πρόσφεραν ἄφθονον ὕλικόν νὰ ἐπεξεργασθῇ καὶ ὀλοκληρώσῃ τὴν θεωρίαν του γιὰ τὸν Ἀερικόν μετὰ στὸ Φορολογικὸν σύστημα τοῦ Βυζαντινοῦ. Ὑστερα ἀπὸ τρία χρόνια μελέτη καὶ ἐργασία ὑποβάλλει τὴν διατριβὴν του περὶ Ἀερικοῦ, ἡ ὁποία ἐγκρίνεται «παμψηφεί μετ' ἐπαίνων» ἀπὸ τὴ Νομικὴ Σχολὴ τῆς Ρώμης καὶ ἀναγορεύεται Διδάκτωρ τῆς Σχολῆς αὐτῆς. Τὴ διατριβὴν αὐτὴ πληρέστερη καὶ βελτιωμένη ἐκδίδει τὸ 1930 καὶ 1931 σὲ δυὰ τεύχη στὴν Ἀθήναν ὑπὸ τὸ Γενικὸν Τίτλον «Ἀρχεῖον Βυζαντινοῦ Δικαίου.» Τὸ 1931 ἐπίσης λαμβάνει μέρος, μετὰ ἄλλους κορυφαίους Ἑλλήνας ἐπιστήμονας στὸ Γ' Διεθνὲς Βυζαντινολογικὸν συνέδριον στὴν Ἀθήναν. Ἡ ἐπιστημονικὴ του ἀξία ἔχει πιά ἀναγνωρισθῆ καὶ διορίζεται διευθυντὴς τοῦ Ἀρχείου Ἑλληνικοῦ Δικαίου. Στὴ θέσιν αὐτὴ παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του.

Αυτή, σὲ πολὺ ἄδρες γραμμές, ὑπῆρξε ἡ σταδιοδρομία τῶν σπουδῶν καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς δράσης τοῦ μακ. Γιαγκου Τορναρίτη. Τὸ ἀπότομο τέλος της θά θρηνεῖ γιὰ πολὺν καιρὸ ἢ νεαρῇ Ἑλληνικῇ ἐπιστῇ καὶ ὡς δυσαναπλήρωτῃ ἀπώλεια.

Μὰ οἱ φίλοι καὶ γνώριμοὶ του θρηνοῦμε ἐχτός ἀπὸ τὸν ἐπιστήμονα, ποῦ τίμησε τὸ ὄνομα τῆς Κύπρου στὴν Ἑλλάδα, καὶ τὸν ἐξαιρετὸν ἄνθρωπο.

Γιατὶ ὁ Γιαγκος Τορναρίτης ὑπῆρξε ἕνας ἀληθινὰ εὐγενικός καὶ ξεχωριστὸς ἄνθρωπος, μὲ ψυχὴ ἀνώτερη, στολισμένη ἀπὸ πληθὸς ἀρετές. Τὸ φτωχὸ παιδί μιᾶς λαϊκῆς οἰκογένειας τῆς Λεμεσοῦ ποῦ πάλαιψε μὲ δυσκολίες γιὰ νὰ περάσει τὸ Ἡμιγυμνάσιο τῆς γενέτειράς του, νὰ τελειώσει τὸ Παγκύπριο καὶ ὑπηρετήσε γιὰ δύο χρόνια δάσκαλος σ' ἕνα χωριὸ τῆς ἐπαρχίας μας γιὰ ν' ἀγορευθῆ στὸ τέλος διδάκτωρ ξένου Πανεπιστημίου καὶ ν' ἀκούεται μὲ προσοχὴ σὲ διεθνῆ συνέδρια ἐπιστημόνων δὲν ζυπάστηκε ποτέ· ἔμεινε πάντα ἕνας ἀπλὸς καὶ σεμνὸς ἄνθρωπος...

Δύσκολα θά πίστευε κανεὶς ἔχοντας μπροστά του τὸν γλυκὺν καὶ ἡμερον αὐτὸν ἄνθρωπο πὼς ἔκρυβε μέσα του τέτοιον ἀνδρισμὸ καὶ τόσο ψυχικὸ σθένος ποῦ ἐκδηλώνονταν καὶ στὴν ἀνεξαρτησία τῆς σκέψης, τὴν παρρησία καὶ τὴ μαχητικότητά του. Μιὰ παλληκαρῖσια ὄρμη τὸν ἔφερε νεαρὸ φοιτητῆ, ντυμένο τῆ στολῇ τοῦ Ἑλληνα στρατιωτῆ ἀπάνω στὰ βουνὰ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἡπείρου, κατὰ τοὺς ἀπελευθερωτικούς πολέμους τοῦ 1912-3, καὶ μιὰ τιμημένη πληγὴ ποῦ πήρε στὴ μάχη παρ' ὀλίγο νὰ τοῦ στοιχίξει τὴ ζωή.

Μὲ τὴν ἴδια τόλμη ἀντίκρουσε σάν ἄντρας τὴ ζωὴ μὲ τοὺς μικροὺς καὶ μεγάλους ἀγῶνες της καὶ πάνω στὴν ἐπιστημονικὴ παλαιστρα διεσταύρωσε τὸ ξίφος τῆς διαλεκτικῆς του μὲ τοὺς ἀντίπαλούς του. Ἐν' ἀπ' αὐτούς, τὸν Γερμανὸ καθηγητῆ Dölger, ποῦ ἀσχολήθηκε κι' αὐτὸς μὲ τὴν ἐρμηνεία τοῦ Ἀερικοῦ, καὶ μίλησε, κρίνοντας τὸ ἔργο του μὲ κάποια ὑπεροψία καὶ περιφρόνηση, ὁ Τορναρίτης τὸν ἔβαλε στὴ θέση του μὲ μιὰ ὠγισμένη ἀτάντηση. Μὲ σαφήνεια καὶ δύναμη παρατάσσει σ' αὐτὴ πειστικὰ ἐπιχειρήματα πρὸς ὑποστήριξη τῆς δικῆς του ἐρμηνείας· ἀλλὰ μαζί δὲ διστάζει νὰ σκώψει τὴν ἀλαζονία τοῦ ξένου καθηγητῆ καὶ ν' ἀπαιτήσῃ ἀπ' αὐτὸν περισσότερο σεβασμὸ πρὸς τὲς γνώμες του καὶ πρὸς τὴ νεαρὰ Ἑλληνικὴ Ἐπιστῆμη.

Καὶ πολίτης φιλελεύθερος, γνήσιος καὶ πιστὸς ὁπαδὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν φιλελευθέρων, ποῦ ὀδήγησε τὴν Ἑλλάδα σὲ τόσες ἐπιτυχίες, στάθηκε μέχρι τέλος ὁ Τορναρίτης. Τὴν πίστη του στὲς φιλελεύθερες ἀρχές δὲν παρέλειπε εὐκαιρία νὰ διαδηλώνει καὶ τόνιζε ἰδιαίτερα στὸ σύγγραμμά του γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς σκέψης «ὅτι εἶναι ἀγασθὸν τόσον πολῦτιμον ποῦ κανένας ἐπίγειος παράδεισος καὶ καμμιά ὕλικὴ εὐδαιμονία δὲν ἡμποροῦν νὰ τὸ ἰσοσταθμίσουν.»

Φαντάζεσθε τώρα μὲ τί πόνο ψυχῆς ὁ φιλελεύθερος αὐτὸς ἄνθρωπος καὶ πατριώτης εἶδε μιὰ μέρα νὰ πατοῦν τὴν πρωτεύουσα τοῦ

Ἑλληνισμοῦ, τὴν Ἀθήνα, ποὺ ἔδωσε πρώτη στὸν κόσμον τὸ παράδειγμα ἐλεύθερης πολιτείας, οἱ ὀρδές τῶν Νεοβαρβάρων.

Μιά σκληρὴ μοῖρα θέλησε νὰ πιεῖ τὸ πικρὸ αὐτὸ ποτήρι, ἐνῶ τοῦ εἶχε δοθῆ ἡ εὐκαιρία νὰ τὸ ἀποφύγει. Εἶναι γνωστὸ ὅτι, μερικoὺς μῆνες πρὶν, ἡ Ἐφορεῖα τῶν Ἑλληνικῶν Ἐκπαιδευτηρίων τῆς Λεμεσοῦ πρὸς αὐτὸν εἶχε ἀποταθῆ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ κ. Ἀργ. Δρουσιώτη, γιὰ νὰ τοῦ ἀναθέσει τὴ διεύθυνσιν τοῦ Γυμνασίου μας. Ποιοὶ λόγοι ματαίωσαν τὴν ἀποδοχὴ τῆς θέσης αὐτῆς δὲ γνωρίζω.

Ξέρω μόνο ὅτι ὁ πρόωρος—καὶ ὡς τὴν ὥρα κάπως ἀνεξηγητος, θάνατός του στέρησε καὶ τὴ Λεμεσοῦ καὶ τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ἑλλάδα ἀκόμα, ἓνα ἀπὸ τὰ εὐγενικώτερα καὶ πιὸ ἀξια παιδιὰ τῆς σὲ καιροῦς ποὺ τὰ φῶτα κι' οἱ ὑπηρεσίες του θὰ ἦταν ἐξαιρετικὰ πολυτίμες κι' ἐνῶ ἐκεῖνος βρισκόταν ἀκόμα πάνω στὴν ἀκμὴ τῆς πνευματικῆς δράσης καὶ τῆς ψυχικῆς του ὀριμότητος προτοῦ ὁ Χρόνος πειράξει τὴν ἀνθηρότητα τοῦ νοῦ καὶ τοῦ σώματός του.

Πέθανε νέος, ἀλήθεια, ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἄνθρωποι «οὓς οἱ θεοὶ φιλοῦσιν», καθὼς πίστευαν οἱ ἀρχαῖοι...

Ἡ γενέτειρά του ἡ Λεμεσός, τιμῶντας τὴ μνήμη του, μπορεῖ νὰ τὸν ὑπενθυμίζει περήφανη στὲς κατοπινές γενεές δίνοντας τὸν ὄνομά του σὲ μιὰ ἀπὸ τὰς ὁδοὺς τῆς καὶ πρακτικώτερα ἀκόμα προβάλλοντάς τον ὡς παράδειγμα στὴ σπουδάζουσα νεολαία μετὰ τὴν ἴδρυσιν ἑνὸς βραβείου ἢ ὑποτροφίας ποὺ νὰ φέρει τὸνομά του, ὅπως ἀξιεπαινα ἔκαμε τελευταίως ἡ Λευκωσία γιὰ τὸν καθηγητὴ τῶν Μαθηματικῶν, μακαρίτη Σόλων Μιχαηλίδη.

Γιὰ ἓνα ὅμως ἀντάξιο μνημόσυνο θὰ ταίριαζε νὰ διαλεχθῆ μιὰ ἄλλη ἐπέτειος ποὺ πιστεύω νὰ μὴν εἶναι μακριά. Ὄταν, ὅπως ἐλπίζουμε, γρήγορα τὰ σύμβολα τῆς Τυραννίας καὶ τῆς Σκλαβιάς γκρεμιστοῦν ἀπὸ τὸν Ἱερό Βράχον τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ξαναγυρίσει στὰ Ἑλληνικὰ χῶματα ἡ θεὰ Ἐλευθερία, ἡ Πατρίδα πενθοφορεμένη θὰ μελετήσῃ τὰ ἑλαμπρὰ παλληκάρια ποὺ ἔχασαν τὴ ζωὴ τους πολεμῶντας ἢ ἐργαζόμενα γιὰ τὴν Τιμὴ καὶ τὴ Δόξα τῆς.

Στὲς μέρες ἐκεῖνες τῆς Μεγάλης Χαρᾶς—ὄχι μόνο τῆς Ἑλληνικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς Πανανθρώπινης—θαῆξιζε ν' ἀκουστῆ καὶ νὰ ἐπαινεθῆ τὸ ὄνομα τὸ Γιάγκου Τορναρίτη ποὺ ἡ ζωὴ του καὶ τὸ ἔργο του εἶναι πλημμυρισμένα ἀπὸ τὴν πίστη πρὸς τὰ Ἱδανικά τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῆς Λεφτεριάς.

Κ. ΠΗΛΑΒΑΚΗΣ

Ο ΧΡΗΣΤΟΣ

Γιατί σὰς διηγούμαι αὐτὲς τὲς ἀθλιότητες ; Ναί, γιὰ νὰ γνωρίζετε, ἔξιότιμοι κύριοι, πὼς αὐτὰ δὲν πέρασαν ἀκόμα, δὲν πέρασαν. . . γιὰ νὰ θυμῆθητε πὼς κί' ἀπὸ ποῦ ζήτε. Ἄτιμη καὶ βρώμια ζωὴ ζοῦμε ὅλοι μας ! Νὰ ποιά εἶναι ἡ ἀλήθεια.

ΓΚΟΡΚΥ (Οἱ ἄνθρωποι)

Ἄπο τὴν ὥρα ποῦ θὰ μπορούσε κριτὴς νὰ μοῦ πεί πὼς τὸ ποίημα μου εἶναι κάτι πρωτάκουστο ποῦ δὲ θυμίζει τίποτε παρόμοιο, θὰ ὑποφιαζόμουν ἢ πὼς δὲν ἀξίζω ἐγὼ ἢ δὲν ἀξίζει ὁ κριτὴς μου

ΠΑΛΑΜΑΣ

Ὁ Χρῆστος δὲν ὑπάρχει πειά. Ὅχι, πάει, ἔσβυσε πειά ὁ Χρῆστος ! «Μετέστη πρὸς Κύριον». Ἔτσι εἶχε ἀναγγεῖλει τὸ χαμό του μιὰ ἔφημερίδα !

Δὲν πρόφτασε ἀκόμα ν' ἀνοίξει τὰ φύλλα του κάποια ἀνοιξιάτικη μέρα· δὲν πρόφτασε νὰ σκορπίσει τὴν εὐωδιά του, κάποιο χαρούμενο καιρὸ, κ' ἔνα λουλούδι κόκκινο—ὁ Χρῆστος—μαράθηκε, κόπηκε σύριζα ἀπ' τ' ἄγριο ξεροβόρι καὶ χάθηκε. Δὲν ὑπάρχει πειά !

Ἐνα παιδί μελαχροινό, ἔνα παιδί μὲ μάτια μαῦρα βαθυστόχαστα, ἔνα παιδί μ' ἀχτένιστο, σγουρὰ μαλιά, ἔνα παιδί τῆς φτώχειας, στὰ δεκαοχτῶ του χρόνια πέθανε. Δὲν εἶναι τίποτα τὸ διαλεχτὸ, τὸ ἀσυνήθιστο, τὸ πρωτάκουστο, καθὼς καὶ ὅλη του ἡ ἱστορία. Ἄπο τὰ καθημερινὰ εἶναι κί' αὐτό. Ὅμως, σ' ὅλη τὴν ἱστορία του, ὑπάρχει κάτι ποῦ μᾶς ἐνδιαφέρει, κάτι ποῦ ἀξίζει νὰ διαβαστεῖ. Δὲν εἶναι κανένα διηγηματογραφικὸ κὸλπο αὐτό. Ὅχι. Δὲν ξέρω ἀπὸ τέτοια. Μιλᾶω τὴν ἀλήθεια γυμνή, βάζω τὰ πράματα νὰ μιλήσουνε μόνα τῶν, ξερά, μονοκόματα :

Σιγὰ—σιγὰ τὰ γράμματα σταμάτησαν ὁλότελα. Ὁ πατέρας ὄχι μόνο λεφτὰ δὲν τοὺς ἔστειλε πειά—ἀπ' τὴν Ἀμερικὴ ἢ τὴν Αὐστραλία, δὲ θυμᾶμαι καλὰ—μὰ οὔτε καὶ γιὰ τὴν ὑγεία τοὺς δὲ ρωτοῦσε. Τὸ γιατί τὸ μάθανε ἀργότερα. Ἡ καϋμένη ἢ μάνα τοὺς τότες—χῆρα πειά στὰ μαῦρα—ἀναστέναξε, ἄφισε νὰ τῆς ξεφύγουνε δυὸ δάκρυα, ἀφοῦ δὲ μπόρεσε νὰ τὰ συγκρατήσῃ καὶ τοὺς εἶπε :

—..Τί νὰ σὰς κάνω, παιδιά μου ;

Ἡ γρηὰ πίστεψε πὼς εἶχε χαθῆ κάθε εὐκαιρία πιά γιὰ τὰ παιδιά τῆς. Τὰ παιδιά τῆς, ναί, γιατί εἶτανε κί' ὁ Ἄντωνης, λίγο μικρότερος τοῦ Χρήστου. Μὰ δὲν ἔγινε αὐτό.

Ὅτι τὰ σχολεῖα τὰ κάπως ἀνώτερα τῶν δημοτικῶν δὲν εἶναι γιὰ ὅλα τὰ παιδιά, εἶναι βέβαια παλιὰ ἱστορία καὶ τὴν ἤξερε καλὰ ἡ καϋμένη ἢ γρηὰ. Τὸ πολὺ περνᾶνε τὸ δημοτικὸ ἂν τὰ καταφέρουνε, κ' ὕστερα, τὰ παραπάνω παιδιά, ρίχουνται στὴ μαύρη κόλαση τῆς βιοπάλης. Τῶξερε ἡ καϋμένη γρηὰ πὼς καὶ τὰ γράμματα εἶναι μαζί μ' ὅλα τ' ἄλλα ἀγαθὰ μονοπώλιο τῶν λίγων διαλεγμένων παιδιῶν. Τῶξερε ἐπίσης πὼς δὲν εἶναι λίγα τὰ κούτσουρα

πού ποζάρουνε γιά σπουδαῖοι—γραμματισμένοι, καλὲ—ἀπὸ κληρονομικὴ περιουσία, καὶ πῶς δὲν εἶναι λίγες οἱ πραγματικὲς, οἱ ἀτομικὲς, οἱ ἀνθρώπινες προσωπικὲς ἀξίες, πού χάνονται ἢ μέσα στὲς γραμμὲς τῆς ἐργατικῆς τάξης τῆς πόλης, ἢ μέσα στὸν στειρο, τὸν ξεκληρισμένο ἀγροτικὸ κάμπο, ἢ, τέλος, πάνω στὲς κατάξερές πλαγιὲς καὶ κορφὲς τοῦ ὀλόγυμνου βουνοῦ.

Τάξερε ὄλ' αὐτὰ ἢ μάνα τοῦ Χρήστου, γι' αὐτὸ δὲν εἶχε ἄδικο νὰ πεῖ δακρυσμένη καθὼς ἦταν :

— Πᾶνε τὰ παιδιὰ μου' τᾶχασα! Θὰ μοῦ τὰ φάει ἡ δουλειά' — ἢ φτώχεια !...

Ὅμως γελάστηκε. Δὲ ξαίρω τίνος πρωτοβουλία εἶναι ἀπὸ τοὺς τρεῖς, μὰ ξαίρω πῶς κ' οἱ τρεῖς μείνανε σύφωνοι. Ἡ ἐκκλησία, ἡ κυβέρνησις κ' οἱ διευθυντὲς τῶν σχολείων. Φαίνεται, τοὺς τὸ ἐπέβαλε ἡ ἴδια ἡ κατάστασις. Τὰ πράματα χρειάζονταν προφανῶς κάποια ἰσορροπία. Ἔτσι, σὲ κάθε σχολεῖο τῆς Μέσης Παιδείας σπουδάζανε δωρεάν— ἢ φιλανθρωπία, βλέπετε!—δυσὸ τρία παιδιὰ, πού εἶχανε τὲς καλύτερες συστάσεις. Ἀπὸ τὰ παιδιὰ αὐτὰ εἶτανε κι' ὁ Χρήστος μὲ τὸν ἀδερφό του. Μὲ καλὲς συστάσεις παιδιὰ, τὰ καταφέρανε νὰ μποῦνε στὴν «Ἐμπορικὴ Σχολὴ Βαρωσίων» δωρεάν!

Τοὺς ἤξερα μαθητὲς! Οὔτε πῶς δὲν εἶχανε πατέρα ἤξερα οὔτε πῶς σπουδάζανε δωρεάν, οὔτε κι' ἂν τοὺς στέλνει ἡ γρηὰ ἀπὸ τὸ χωριὸ πού ἔγινε ξενοδουλεύτρα. Ἡ μᾶλλον κάτι μυρίστηκα, κάτι ὑποψιάστηκα ἀπὸ μερικὰ πράματα, γιὰ τὰ οικονομικά τους, μὰ ἔμεινα ὡς ἐδῶ. Ἐνα βράδυ ὅμως, ἔτσι τυχαῖα, ἔγινε κάτι πού μέκανε νὰ τὸ μάθω :

Ἦταν ἓνα βράδι Αὐγουστιάτικο καὶ τὸ φεγγάρι, κάπως ἀργοπορημένο πρόβαλλε ματωμένο πίσ' ἀπ' τὰ ψηλὰ χίτρια, προσπαθώντας νὰ διαλύσει τὴ σκοτεινιά. Δὲν ἦταν πολὺ ἀργά, μὰ ἦταν ἠσυχία ἀσυνήθιστη. Φυσοῦσε ἓνα ἀλαφρὸ ἀγεράκι πού κουνούσε τὰ φτερά τῶν μύλων, ἀφίνοντας ἔτσι ἀραιοὺς ἤχους ἀπὸ χτύπο μετᾶλλου. (Ὅποιοι βρέθηκε τέτοια βράδια στὸ Βαρῶσι θυμᾶται καὶ εἰραεῖ αὐτὸ τὸν ἤχο καλά). Διαβάτης κανένας... Δὲ ξαίρω γιὰτί ὄλα τὰ μυστήρια πράματᾶ, ὅλες οἱ κακὲς πράξεις, ὄλα τὰ κρυφὰ, γίνονται τὴ νύχτα, καθὼς δὲ ξαίρω ἐπίσης τί εἶχα κείνο τὸ βράδι καὶ γύρευα τὴ μοναξιά...

Περπατοῦσα ἀφηρημένος, κοιτάζοντας πότε τ' ἄστρα, πότε τὰ σπιτία, πότε τὸ φεγγάρι, πού ματωμένο πρόβαλλε πίσ' ἀπ' τὰ ὑψηλὰ χίτρια. Ἦσυχία...

Ξαφνικά, μιά φωνὴ ἀπὸ μιά σκοτεινὴ γωνιά, μὲ τρόμαξε.

— Γειά σου, Ἀχιλλέα!

Ὅποιος καὶ νᾶταν αὐτός, ἢ στ' ἀλήθεια ἦταν μπουκωμένος, ἢ ξεπίτηδες τῶκανε γιὰ νὰ μὲ τρομάξει. Ὡστόσο ἡ φωνὴ ξανακούστηκε:

— Γειά σου, Ἀχιλλέα!

Τώρα ξεχώριζα καὶ δυσὸ σκιές, πού ἢ μιά κοντὰ στὴν ἄλλη στεκόντουσαν ἢ καθόντουσαν— δὲν κατάλαβα— ἀκίνητες.

Πήγα κοντά. Τους κατάλαβα.

– Εσείς είσατε; Μὲ τρομάξατε. Τί κάνετε δῶ στὴ σκοτεινιά ;

Τότες ἔμαθα. Δὲ μπορῶ νὰ πῶ μὲ λόγια τί μ' ἔκανε νὰ νιώσω αὐτὸ πού ἔμαθα, μόνο θυμᾶμαι πῶς ἔσφιξα τίς γροθιές μου, κάτι ἔπνιξα μέσα στα δόντια μου κι' ἔφυγα χωρὶς νὰ τοὺς πῶ λέξη!

– Τί κάνουμε; μοῦ λέει ὁ Χρῆστος, δὲ βλέπεις; Τρῶμε!

– "Ε ;!

– Τρῶμε! Κόπιασε· ἔχει λίγο σταφύλι· δὲν εἶναι καὶ πολὺ χαλασμένο εὐτυχῶς. Τὰ κατᾶφερε ὁ Ἀντώνης. Τὰ σῦκα δυστυχῶς εἶχανε πολλὰ πράματα ἀπὸ πάνω τους καὶ λυώσανε.

"Ετρῶγαν! Δὲν κατᾶλαβα τί ἤθελε νὰ πεῖ ἀμέσως. "Όταν ὀμως προχώρησα λίγα βήματα κ' εἶδα νὰ ξεπροβάλλει μεγαλόπρεπα τὸ χτίριο τῆς Δημοτικῆς Ἀγορᾶς, μιὰ ἰδέα κέντρισε τὸ μυαλό μου σὰ βελόνα. Οἱ καγκελωτές πόρτες τῆς, ὅσο κι' ἂν εἴτανε καλοκλειδωμένες, ἀφήνανε τὸ βλέμμα νὰ περάσει στὸ ἐσωτερικὸ τῆς. Τὸ φεγγάρι τώρα ἄρχισε νὰ ρίχνει κάποιον χλωμὸ φῶς, ὥστόσο ὀμως, ἂν εἴτανε τόπος ἀγνωστος σου, δὲ θὰ ξεχώριζες τίποτα μέσα στὴν ἀγορᾶ. Διάκρινα τὰ μαγαζάκια μὲ τὰ παγκάκια τους. Ἀπάνω στὰ παγκάκια ξεχώριζαν ὄγκοι πράγματα, προφανῶς τὰ διάφορα εἶδη πρὸς πώληση. Πιὸ πέρα ἦταν βαρέλια, κοφίνες γεμάτες ὡς τὸ στόμα, χοριάτες ἀπὸ τὰ περιττά, τὰ ἀπούλητα, τὰ μπαγιατικά. Κάθε βράδι ἔτσι γίνεται. Τὰ δέχονται αὐτὰ οἱ βαρέλες... Μιὰ ἰδέα κέντρισε τὸ μυαλό μου σὰ βελόνα: «Λίγο σταφύλι· δὲν εἶναι καὶ πολὺ λυωμένο εὐτυχῶς»... Λές; Προχώρησα χωρὶς νὰ βρῶ ἀπάντηση στ' ἀναρώτημα.. "Αξαφνα ἄλλη βελονιά: «Τὰ κατᾶφερε ὁ Ἀντώνης». Κι' ἀμέσως ὕστερα ἄλλη: «Τὰ σῦκα δυστυχῶς εἶχανε πολλὰ πράματα ἀπὸ πάνω τους καὶ λυώσανε..» "Ερίξα μιὰ ματιὰ μέσα στὴν ἀγορᾶ... Μπορεῖ, εἶπα, κ' ἔφυγα...

Τρῶμε! Δὲ μπορῶ νὰ πῶ μὲ λόγια τί μ' ἔκανε νὰ νιώσω, μόνο θυμᾶμαι πῶς ἔσφιξα τίς γροθιές μου, κάτι ἔπνιξα μέσα στα δόντια μου, κ' ἔφυγα χωρὶς νὰ πῶ λέξη! Μᾶλλον, τοὺς εἶπα κάτι πρὶ φύγω. Ναι, τοὺς εἶπα :

– Φχαριστῶ. "Εφαγα!

"Εφυγα. Αἰσθανόμουνα πῶς κάτι γύρεβα. Ναι, κάτι γύρεβα, κάποιος. Σὲ μιὰ στιγμή χτύπησα μιὰ πόρτα. Μ' ἄνοιξε ὁ ἴδιος ὁ Κώστας...

"Ετσι τοὺς ἤξερα πιά. Δὲν τοὺς ἤξερα μαθητὲς μόνο. "Αρχισα κιόλας ν' ἀνακαλύπτω ἀπάνω τους διάφορα χασοαχτηριστικὰ σημάδια πού νὰ μαρτυροῦνε τὴ δυστυχία τους. Δὲν πιστεβα τώρα, ὅπως πρῶτα, πῶς εἶναι ἔτσι ἀπὸ συνήθειο τους ἀσουλοῦπῳτοι, ἄπλυτοι, κι' ἀχτένιστοι πολλές φορές. "Ωστε—ἔλεγα δὲν εἶναι φυσικὸ τους ν'ἀνε πάντα ἄκεφοι κι' ἀμίλητοι. Θυμήθηκα κ' ἓνα ἐπεισόδιο :

Εἴμαστε στὲς πρώτες μέρες πού κάμναμε τὴ γνωριμία μας. Περπατούσαμε ἐγώ, ὁ Ἀργύρης, ἓνας δυὸ ἄλλοι μαθητὲς κι' ὁ Χρῆστος. Καθῶς περνούσαμε ἀπὸ τὴν «Κυψέλη» κάποιος, ὁ Ἀργύρης νομίζω, πρότεινε νὰ κάτσουμε, ἔτσι, γιὰ κανένα γλύκισμα

καί πάλι κινουµε. Συφωνήσαµε ὅλοι. Μόνο ὁ Χρῆστος, καθῶς ἀποχωροῦσε µᾶς εἶπε :

— Ἐγὼ θὰ πάω, παιδιά. Συγνώμη, ἀλλὰ δὲ μπορῶ... Εἶμαι ἄρρωστος... θὰ πάω νὰ ἡσυχάσω...

Κάποιος ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τῆς παρέας, πού εἶτανε καὶ φίλος του καὶ συμμαθητῆς του, πῆγε κοντά του, τὸν τράβηξε ἀπὸ τὸ μανίκι, κάτι τοῦ κρυφομίλησε, κ' ὕστερα τοῦπε δυνατὰ :

— Ἐλα, μωρὲ Χρῆστο; Πάντα τὸ ἴδιο θὰ µᾶς κάνεις; Ἐνα λεπτό, ἕνα γλύκισμα, κ' ὕστερα πᾶς. Ἐλα.

Αὐτὸς τοῦ ξέφυγε.

— Φχαριστῶ, Κώστα, τοῦ εἶπε. Εἰλικρινὰ σέ φχαριστῶ μά... ἔχω κάποια δουλειά. Ἄλλη φορά.

Ξαναζήτησε συγνώμη, χαιρέτησε κ' ἔφυγε.

Καθῶς πέρναµε τὸ γλύκισμα εἶπα στὴν παρέα :

— Πολὺ παράξενο παιδί ὁ Χρῆστος.

— Ναί, ἔτσι µᾶς κάνει πάντα — µοῦπε ὁ Κώστας. Ὅπου πᾶµε!

Καὶ σκύβοντας πρὸς τὸ μέρος τ' Ἀργύρη κάτι τοῦ κρυφομίλησε...

Ἡ ἱστορία αὐτῆ, ξανάρθε ζωντανὴ στὴ μνήμη του. Τότες, µοῦκανε µιά παράξενη ἐντύπωση µονο ὁ τρόπος τοῦ Χρήστου. Τώρα ὁµως τὸν ἔβρισκα πολὺ φυσικό. Καὶ συμπέρανα : Ἀπλούστατα. Δὲν εἶχε χρήματα. Τοῦ δάνεισαν πολλές φορές, τοῦ κέρασαν παραπάνω καὶ σιανοχωριότανε πειὰ.

Ἐβρισκα, λοιπόν, ὕστερα ἀπ' ὅσα εἶδα ὁ ἴδιος, κ' ἀπ' ὅσα ἔµαθα ἀπὸ τὸν Κώστα κεῖνο τὸ βράδι, σηµάδια ἕνα σωρὸ. Προπάντων στὸ Χρῆστο. Ὁ Ἀντώνης, παραπάνω παιδί καθῶς ἦταν, δὲν τῷπαρνε ἀπὸ σοβαροῦ τὸ πρᾶμα, κ' ἔτσι γλύτωνα ἕνα σπουδαῖο, σοβαρὸ σαράκι πού πείραζε τὸ Χρῆστο: Τὸ μαράζι.

Δὲν περπατοῦσε πολὺ, πάντα ἦταν κουρασµένος, κανένα παιχνίδι δὲν ἔπαιζε, διάβαζε πολὺ, καὶ τὸ πρόσωπο του ἄρχισε νὰ χάνει τὸ χρῶμα του. Τὰ μάτια του βαθουλέψανε, χάσανε τὴ ζωηρότητα τους, καὶ κάτ' ἀπ' αὐτὰ σχηματίστηκε µιά γραμμὴ μελανία. Ὅλ' αὐτὰ τώρα, πού µοῦ φαινόταν πῶς ἤξαιρα τὴν αἰτία τους, ἤξαιρα καὶ τί σηµαίνουν; Ἦταν ἡ ζωὴ, ἦταν τὰ νειᾶτα τοῦ Χρήστου πού τὸν ἄφιναν, πού ἔφευγαν. Ἀφοῦ δὲ μπορούσα νὰ τοῦ κάνω τίποτὲ ἄλλο, τὸν λυπόµουνα, τοῦγινα ἀχώριστος φίλος καὶ προσπαθοῦσα νὰ τοῦ βγάλω τὸ μαράζι. Μὰ τὸ σαράκι δούλεβε.

Μιά μέρα — θυµᾶμαι ἦταν ἡ τελευταία φορά πού εἰδωθήκαµε πρὶ φύγῳ — ἦρτε σπíti µε συγκινηµένος καὶ κάπως ἐκφραστικός.

— Διάβασες, µοῦ λέει, τὸ «Μεγάλο παιδί» τοῦ Παροριτῆ; Ἐ;

— Ὅχι, δὲν τὸ βρῆκα.

— Νὰ τὸ διαβάσεις, Θὰ σοῦ τὸ φέρω. Νὰ δεῖς πῶς ἕνας δάσκαλος, ἕνα παιδί τῶν γραµµάτων ὑπερασπίζεται τὴν ἐργατιά, τοὺς δυστυχισµένους. Νὰ δεῖς τὴ λυριζοµία καὶ τὴ βαθὺ νόημα. Τὶ σφιχτοδέσιμο ἔμπνευσης κ' ἐχτέλεσης μαζί. Νὰ δεῖς ζωντάνια κ' ἀντίθεση διαλόγου. Θὰ σοῦ τὸ φέρω..

Εἶχε τότες τελειωμένο τὸ σχολεῖο καὶ μὲ μιὰ συστατικὴ ἐπιστολὴ στὴν τζέπη γύρεβε δουλειά.

Τὰ λόγια του αὐτὰ τὰ θυμήθηκα, ὅταν βρισκόμενος σ' ἓνα χωριό, ὅπου μὲ πέταξε μὲ μιὰ της κλωτσιᾶ ἡ ἀνάγκη ἔπαιρνα αὐτὸ τὸ γράμμα :

«Βαρῶσι 28 τοῦ Ἰούλη 1941

Ἀγαπητέ μου φίλε.. κλάψε. Κλάψε ὅσο μπορεῖς. Ὁ Χρῆστος... πέθανε! Πέθανε ἀπὸ φθίση τὴν περασμένη βδομάδα. Ἡ μάλλον γιὰ νᾶμαι ἐντάξει, ἐγὼ πιστέβω πὼς δολοφονήθηκε. Δὲν εἶναι θάνατος αὐτός!

Φίλε μου, λυπήθηκα πολὺ γιὰ τὸ χαμὸ τοῦ Χρήστου. Ξαίρεις, ἔνωθα μιὰ ἰδιαίτερη συμπάθεια γι' αὐτὸ τὸ παιδί. Θυμᾶμαι τὴν τελευταία μέρα πρὶ φύγει γιὰ τὸ χωριὸ μου ἔλεγε :

— Εἶμαι ἄρρωστος. Ὁ γιατρός μου πὼς χρειάζομαι καλὴ τροφή κι' ἀνάπαψη στὴν ἐξοχὴ γιὰ νᾶ μου περάσει !

— Καλὰ, τοῦ λέω, σὰν πᾶς στὸ χωριὸ θὰ τᾶχεις ὄλ' αὐτά ;

Δὲ μ' ἀπάντησε. Κούνησε πάνω καὶ κάτω τὸ κεφάλι του καὶ τὸ βλέμμα του καρφώθηκε στὸ πάτωμα. Ἀπὸ τότες δὲν τὸν ξανάδα. Λένε, πὼς τὰ τελευταία λόγια πού πρόφερε στὸ ψυχορράγημα του ἦταν αὐτά :

— Ἐλευθερώθηκαν οἱ σύντροφοί μας ; Τοὺς ἀφήσανε ;

Ἐννοοῦσε τὴν ἀπεργιακὴ ἐπιτροπὴ τῶν σιδηροδρομικῶν. Δὲ ξαίρω τί ἀπάντηση πῆρε..

Ὁ φίλος σου

Α. Γ.»

Κι' ὅταν πέρασε τὸ καπρίτσιο τῆς ἀνάγκης καὶ μοῦ ἐπέτρεψε νὰ γυρίσω, ρώτησα τὸ φίλο μου γιὰ τὸ Χρῆστο :

— Τί ἔκανε πρὶ φύγει ; Βρῆκε δουλειά ;

— Δουλειά ; Ναὶ βρῆκε.

— Ποῦ ;

— Δούλεβε κοῦσπο σι' ἀνακουφιστικά ! !..

Δὲ ξαίρω ἀπὸ ἀρρώστειες. Μὰ ἂν ἡ φθίση προέρχεται ἀπὸ τὴ δυστυχία, ἀπὸ τὴ στέρηση, ἀπὸ τὴν πείνα, κι' ἀπὸ τὸ μαράζι, τότες ἐπικυρώνω ἀνεπιφύλαχτα τὴν ἔκθεση τοῦ γιατροῦ τοῦ Χρήστου, πού μὲ κρύα ἐπισημότητα—φαντάζομαι—θὰ ξερόβηξε καὶ θᾶπε :

— Χμ... Φθίσις. Τροφὴν καὶ ἀνάπαυσιν !

Ἐνα παιδί μελαχροινό, ἓνα παιδί μὲ μάτια μαῦρα, βαθυστόχαστα, ἐκφραστικά, ἓνα παιδί μ' ἀχτένιστα, μαῦρα, σγουρὰ μαλιά, ἓνα παιδί τῆς φτώχειας, ἓνα παιδί τῶν δεκαοχτῶ χρονῶν πέθανε. Δὲν εἶχε τίποτα τὸ διαλεχτό, τὸ ἀσυνήθιστο, τὸ πρωτάκουστο καθῶς καὶ ὄλη του ἡ ἱστορία. Ἀπὸ τὰ καθημερινὰ εἶναι κι' αὐτό.

Ὅμως, σ' ὄλην αὐτὴ τὴν ἱστορία, ὑπάρχει κάτι πού μᾶς ἐνδιαφέρει σὰν ἀνθρώπους, κάτι πού ἀξίζει νὰ διαβαστεῖ. Δὲν εἶναι κανένα διηγηματογραφικὸ κόλλο αὐτό. Οὔτε κανένα φανταστικὸ δημιούργημα ἢ ἱστορία. Ὅχι. Δὲ ξαίρω ἀπὸ τέτοια. Μιλᾶω τὴν ἀλήθεια γυμνή, βάζω τὰ πράγματα νὰ μιλήσουνε μόνα των, ξερά, μονοκόμματα..

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ*

Ὁ Κωστής Παλαμᾶς πέθανε! Τὴν τελευταία μέρα τοῦ Φλεβάρη ἔκλεισε τὰ μάτια του στὴ σκλαβωμένη Ἀθήνα ἢ μεγαλύτερη πνευματικὴ μορφὴ τῆς νέας Ἑλλάδας. Ὁ Δάσκαλος, ὁ Ὁδηγός, ὁ Ποιητής, ποῦ χρόνια καὶ χρόνια σκάλιζε κι ὄργωνε τοὺς χερσόποδες τῆς ἑλληνικῆς σκέψης καὶ τέχνης, καὶ τοὺς καλλιεργοῦσε ἀκατάπαυτα γιὰ νὰ γίνουν σήμερα γόνιμη πεδιάδα, δὲν ὑπάρχει πιά. Ὁ ἐμπνευσμένος Προφήτης ποῦ φλόγιζε μὲ τὸ λόγο του τὸ Ἔθνος καὶ τοῦ κρατοῦσε ζῦπνια τῆ συνείδηση γιὰ τὰ μεγάλα ἑλληνικὰ πεπρωμένα, ἔσβησε σὲ μιὰ κακὴ ὥρα τῆς Ἑλλάδας μὲ τὴν πίκρα στὴν ψυχὴ γιὰ τὸ σκλαβωμὸ τῆς. Μὰ ὅπως ἡ Ἑλλάδα εἶν' ἀθάνατη, εἶναι αἰώνια γιὰτὶ εἶναι «ἡ λαμπρότερη ἰδέα τῆς ἱστορίας» καὶ «τῆς ἱστορίας εἶναι τὸ φῶς», ἔτσι

* Γεννήθηκε στὴν Πάτρα στὶς 13 Γενάρη 1859, Πέθανε στὴν Ἀθήνα σὸ τέλος τοῦ Φλεβάρη 1943. Ἔργα του: Ἀΐσιοι ἤματα: Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου (1886), Ὕμνος εἰς τὴν Ἀθῆναν (1889), Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου (1892), Ἰαμβοὶ καὶ Ἀνάπαιστοι (1897), Ὁ Τάφος (1898), Οἱ Χαιρετισμοὶ τῆς Ἡλιουγέννητης (1900), Ἡ Ἀσάλευτη ζωὴ (1904), Ὁ δωδεκάλογος τοῦ Γούφου (1907), Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ (1910), Ἡ πολιτεία καὶ ἡ μοναξιά (1912), Οἱ καημοὶ τῆς λιμνοθάλασσας (1912), Βωμοὶ (1915) Τὰ παράκαιρα (1919), Τὰ δεκατέραστιχα (1919), Οἱ πεντασύλλαβοι καὶ τὰ παθητικὰ κρυφομῆληματα (1925), Δελοὶ καὶ σκληροὶ στίχοι (1928), Ὁ κύκλος τῶν τετραστίχων (1929), Ξανατοισμένη μουσικὴ (1931), Πέρασματα καὶ χαιρετισμοὶ (1931), Νύχτες τοῦ Φημιου (1935).— Β'. Κριτικὰ: Τὸ ἔργον τοῦ Κρυστάλλη (1894), Σολωμός (1901), Γράμματα Α' (1904), Γράμματα Β' (1907), Ἡρωικὰ πρόσωπα καὶ κείμενα (1911), Τὰ πρῶτα κριτικὰ (1913), Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης (1914) Ὁ Βιζυηνός καὶ ὁ Κρυστάλλης (1916), Ἰούλιος Τυπάλδος (1916) Πῶς τραγουδοῦμε τὸ θάνατον τῆς κόρης (1918), Πεζοὶ δρόμοι Α' (1929), Πεζοὶ δρόμοι Β' (1929), Ὁ Γκαίτε στὴν Ἑλλάδα, Ὁ Γκαίτε καὶ ἡ ποίησις, Ἄννα Νοάγιε (1932), Τὰ χρόνια μου καὶ τὰ χαρτία μου Α', Ἡ ποιητικὴ ἡ ζωὴ (1934), Τὰ χρόνια μου καὶ τὰ χαρτία μου Β' (1940).— Γ'. Διηγήματα: Θάνατος παλληκαριοῦ (1901), Διηγήματα (1920).— Δ'. Δράμα Γρυσουγένη (1901).— Ε'. Μεταφρασμένα: Ἡ Ἐλένη τῆς Σπάρτης τοῦ Emilie Verhaeren.— Πολλὰ ἔργα του μὲνε σκορπισμένην σ' ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ, καὶ ἄλλη ἀνέκδοτη. Ἔργα του μεταφρασθέντα στὴ γαλλικὴ καὶ γαλλικὴ γλῶσσα καὶ ἀποσπάσματα στὴ γερμανικὴ καὶ ἰταλικὴ κ.λ.π.

καὶ τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ τὸ ἔργο εἶναι ἀθάνατον καὶ θὰ ζεῖ πάντα, ὅσο ὁ ἄνθρωπος θὰ χαιρέται τὴ γενναία σκέψη, τὸν ὁμορφὸ λόγο, τὸ μεγαλόστομον τραγούδι, κι ὅσο θὰ συναπαιρνεταὶ ἀπὸ τὰ μεγάλα τῆς ζωῆς Ἰδανικά, ποῦ τὴν Ἑλλάδα πάλιν ἔχουνε πατρίδα τους.

Ἀπὸ τὸ 1886 ποῦ ἔβγαλε τὸ πρῶτον τοῦ βιβλίου «Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου» ὡς τῶρα δοῦλευε ἀδιάκοπα τὴν τέχνην τοῦ λόγου, καὶ κάθε του νεὸ ἔργο εἶναι καὶ μιὰ μεγάλη νικὴ στὴ λογοτεχνία μας. Τὸ μεγάλο καὶ γόνιμον ἔργο του ἐμπνέει σεβασμὸν κ' ἐχτίμησιν, θαυμασμὸν κ' ἀγάπην. Πολύμορφον, ἰσχυρὸν, πλούσιον, ἀδρῶν, γιομίζει μὲ τὴν ἐπιβλητικὴν μεγαλοπρέπεια του τὰ τελευταία ἐξήντα χρόνια στὴ λογοτεχνία μας καὶ τὴν ἀντιπροσωπεύει σὸν ὁ πιὸ χαρακτηριστικὸς καὶ πιὸ καλόχυμος καρπὸς τῆς. Συμπυκνώνει ὅ,τι ζωτικὸ ἔμεινε ἀπὸ τῆ μακρᾶς ἑλληνικῆς παράδοσιν κ' ὅ,τι ζωντανὸν εἶχε νὰ δεῖξῃ ἡ ἐποχὴ του, καὶ προχωρᾷ μπροστὰ, ἀνοίγοντας καινούργιους δρόμους, πρῶτόφαντους, ὄψαιτους καὶ μεστωμένους.

Παρουσιάστηκε ὁ Παλαμᾶς τὴν ἐποχὴν ποῦ ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία ἦταν βαρεμένη ἀπὸ τὴν κακοχωνεμένη προγονικὴ κληρονομίαν κ' ἀπὸ τὴν ἀλόγιστην ἐπίδρομὸν ἐνὸς ἀρωστατικούρου ρωμαντισμοῦ—μιαν ἐποχὴν χωρὶς πνευματικὰς κατευθύνσεις βιώσιμες, χωρὶς στερεὸν πνευματικὸν περιεχόμενον, δίχως προσωπικότητα. Ἦταν ἡ ἐποχὴ ποῦ οὔτε κἀν τὴ γλῶσσα τῆς σεβόταν. Ἡ λογοτεχνία μας ὡς τότε δὲν εἶχε τίποτε ἄξιον νὰ ἐπιδείξῃ ἐχτός ἀπὸ τὰ ἀριστοτεχνικὰ δημοτικὰ τραγούδια, τὰ λαμπρὰ συντρίμια τοῦ Σολωμοῦ καὶ τὴν ἠρωικὴν φωνὴν τοῦ Βαλαωρίτη. Τότε, στὰ σκοτεινὰ ἐκεῖνα χρόνια, πρωτοχαράζει ὁ αὐγερινὸς τῆς νέας χαρούμενης μέρας τῆς λογοτεχνίας μας μὲ τὸ φωτοβόλον φανέρωμα τοῦ Παλαμᾶ. Τὴν ἴδιαν ἐποχὴν ὁ Νικόλαος Πολίτης ἔστρεφε τὴν προσοχὴν τοῦ Ἔθνους στοὺς δικούς του πνευματικούς θησαυρούς, στὰ τραγούδια του, στὰ παραμύθια του, στὶς παραδοσεις του, στὶς παροιμίας του κ' ἔχουνε αἶμα ἑλληνικὸν στὴ χλωμῇ ψευτορωμαντικῇ ἑλληνικῇ πνευματικῇ ζωῇ. Κι ὁ Ψυ-

χάρης σάλπιζε τὸ λυτρωτικὸ κήρυγμα του γιὰ τὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ. Μαζί ἀκολούθησαν πολλοὶ πιστοὶ στὸ σκληρὸ ἀγῶνα τοῦ πνευματικοῦ φωτισμοῦ. Μὰ πάνω ἀπ' ὄλους κυριαρχεῖ μεγαλοδύναμη ἢ πλατιά μορφή τοῦ Κωστή Παλαμά. Τὸ κύμα τῆς νέας ζωῆς κυλάει φουσκωμένο, πυκνὸ κι ἀξιαζούμενο μέσ' ἀπὸ τὸ πολυκλαδὸ ἔργο του.

Πλάθει μὲ δύναμη πληθωρική καὶ σύννεση. Δημιουργεῖ μὲ τέχνη ἀρχοντική καὶ φροντίδα ἀκατάλυτη. Παίρνει ἀπὸ τὰ παλιά κι ἀπὸ τὰ ξένα ὅ,τι δὲν ἔχει ἢ κρυμμένη πνευματικὴ παράδοση τοῦ τόπου, τὰ χύνει ὅλα στὸ χωνευτήρι τῆς μεγαλοφυΐας του καὶ τὰ ξαναδίνει στὸν κόσμο μὲ καινούργιες χάρεις, μὲ νέα χαρακτηριστικά, τοποθετώντας τὰ σοφὰ μέσα στὸ περιβάλλον μας καὶ σφραγισμένα πάντα μὲ τὴ δική του προσωπικότητα. Βλέπει τὴν ἐποχὴ του καθαρά, νιώθει τὸν παλμό της, πονεῖ στὸν πόνο της καὶ τὴ συντροφεύει σὲς χαρὲς της κ' ἔτσι ὁ Παλαμάς γίνετα ὁ δέχτης κι ὁ συμπακνωτήρας της, ἀλλὰ κι ὁ παρηγορητὴς κι ὁ ὀδηγός της. Προπάντων Ὁδηγὸς της. Γιατὶ τραβᾶει πρὸ πέρα. Δὲν περιορίζεται μέσα στοὺς στενοὺς ὀρίζοντες τοῦ τόπου του καὶ τοῦ καιροῦ του. Δὲ δέχεται μοιρολατρικά τὰ τωρινά. Δὲ στέργει τὸ παρὸν μ' ἀπάθεια καὶ στωικισμό. Ὁχι! Πηγαίνει μακρύτερα. Μὲ τὴ θερμὴ τῆς ὀρηκτικῆς ἄλλὰ καὶ συκρατημένης λογικῆς ὑπόστασης του, πήδησε πάνω ἀπὸ τὰ τωρινά, γίνηκε πρωτοπόρος, κ' ἔτσι μιλάει προφητικά, ἐμπνευσμένα καὶ δημιουργικά, μὲ ἀποτελεσματὰ γιὰ τὰ μελλόμενα. Κ' ἐδῶ εἶναι μιὰ ἄλλη μεγάλη ἀξία τοῦ Παλαμά.

Μέσα στὸ ἔργο του συναδελφώνονται τὰ περασμένα, τὰ τωρινά καὶ τ' αὐριανά. Τὸ ζῶηρό κι ἀτίθασο αἶσθημα παιζογελαίει μὲ τὴν ἀκριβὴ σκέψη, ἢ σοβαρὴ ἐπιστήμη μὲ τὸ παθητικὸ κρυφομίλημα τῆς καρδιάς, ἢ μυστικοπάθεια μὲ τὸν πρὸ ξελαγαρισμένο θετικισμό. Συνενώνει ὁ Παλαμάς μέσα στὸ ἔργο του τίς πρὸ ἀντίθετες διαθέσεις, τὰ πρὸ ἀντιμαχόμενα στοιχεῖα, γιατί πιστεῦει πῶς ὅλα κατὰ βάθος εἶναι ἕνα, τὸ ἀεχώριστο Ἐνὰ, πού παρορσιάζεται ὁμως

μὲ πολλὲς μορφές, κι ἀλλάζοντας ὁλοένα σχηματίζει τὴ Ζωή. Γι' αὐτὸ καθένας μας θὰ βροῦμε, πότε ἐδῶ καὶ πότε ἐκεῖ, σὰ μέσα σὲ καθρέφτη, ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὴ δική μας τὴν ψυχὴ μέσα στὰ ποιήματά του. Γιατὶ τὸ ἔργο τοῦ Παλαμά εἶναι προπάντων ἀνθρώπινο ἔργο. Καὶ λοιπόν, πανανθρώπινη, παγκόσμια περιουσία.

Κλαίμε μαζί του στὸν «Τάφος», καὶ χαίρομαστε τὴν ἄπλα καὶ τὴν ἔξαρση τοῦ ἀρχαϊκοῦ τραγουδιοῦ στὸν «Υμνο τῆς Ἀθηνᾶς». Μὲ χαρὰ ἀνεβοκατεβαίνουμε τίς σκάλες τῆς ἀρχαίας σκέψης καὶ τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης καὶ πνευματικῆς ζωῆς μέσα στὰ «Μάτια τῆς ψυχῆς μου», στοὺς «Ἰαμβοὺς καὶ Ἀναπαιστους» καὶ σ' ἄλλα τοῦ ἔργου. Ἄλλου, ἢ ἀγάθη στὸν τόπο του, στὴν ἱστορία καὶ στὰ πεπρωμένα τῆς Ἑλλάδας, ἢ πίστη του σὲς δυναμικότητες τοῦ λαοῦ πού ζεῖ στὰ ἴερα αὐτὰ χώματα, δὲν τὸν ἐμποδίζει ν' ἀπλώσει στοργικὴ τὴ ματιὰ του σ' ἄλακρο τὸν κόσμο, σ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς γῆς, καὶ νὰ διακηρύξει μιὰν παγκόσμια, ἰσόμετρη Δικαιοσύνη μέσα στὴ δημιουργικὴν Εἰρήνην καὶ στὴ Συναδέλφωση. Γιατὶ σάν τὴν Ἀντιγόνην μπορεῖ κι ὁ Παλαμάς ν' ἀναφωνήσει: «δὲ γεννήθηκα γιὰ νὰ μισῶ, ἀλλὰ γιὰ ν' ἀγαπῶ».

Στὰ «Σατιρικά γυμνάσματα» μᾶς συνεπαίρνει ἢ φλογερὴ φουρτούνα τῆς ὀργῆς του ἐναντίον σὲς ψεύτικες καθιερωμένες τυραννικὰ ἀξίες, ἐνῶ ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά μᾶς ἀναπαύει καὶ μᾶς θέλγει ἢ γαλήνη κ' ἢ ὀραματικὴ ἐνατένιση τῆς ἀλήθειας στὸν «Ἀσκραῖο» του. Στὴν «Ἀσάλευτη Ζωή», στὸ «Δωδεκαλόγο τοῦ Γύφτου», στὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιά» —τ' ἀριστουργήματά του— ἢ φαντασία χεροπιστά μὲ τὴν ἐμπειρία, τὸ παραμῦθι συντροφικὰ μὲ τὴν ἐπιστήμη, τὸ παρελθὸν στενά συνδεμένο μὲ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, περπατοῦνε στοχαστικὰ καὶ ῥαῖα, πότε μὲ τῆς καρδιάς τὸν ταρσγμένο χτύπο καὶ πότε μὲ τὸ μυαλό τὸν κανονικὸ ρυθμό. Ὁνειρο μὲ καὶ πραγματικότητα, συγκίνηση καὶ μετρημένη λογικὴ.

Κι ὅλα αὐτὰ χύνονται μέσα στὸν πρὸ λεπτὰ δουλεμένο στίχο, μὲ τὴν καλλιτεχνικώτερα ὡς τώρα δουλεμένη

γλώσσα μας. Είτε με τὸ μεγαλόπρεπο περπάτημα τοῦ δεκαπεντασύλλαβου ἐκφράζεται ὁ Παλαμᾶς ἡρωικά καὶ μεγαλόστομα, εἴτε με τὸ σύντομο καὶ ξέπνοο πεντασύλλαβο χαριτωμένα καὶ παιγνιδιάρικα τραγουδεῖ, εἴτε ὅποιον ἄλλη φωνὴ δίνει στὴν ἔμπνευση του, εἶναι πάντα μουσικὴ ὁ λόγος του καὶ ἄρμονια.

Ὁ Κωστής Παλαμᾶς πέθανε. Μὰ τὸ ἔργο του ζεῖ. Καὶ μέσα σ' αὐτὸ ζεῖ καὶ ὁ Ποιητὴς στὰ Ἥλυσια τῆς συνείδησης τοῦ Ἔθνους, φωτεινὸς καὶ ἀγέρσατος. Γιατὶ δικαία μπορεῖ σάν τὸν Ὀράτιο νὰ πεῖ: «Ἐχτίσα μνημεῖο στιβαρότερο καὶ ἀπὸ τὸ χάλκο... Δὲ θὰ πεθάνω ὀλόκληρος».

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΗΣΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ

Μ. Ρουσιᾶ : Τὰ Γράμματα τῆς Ἀδερφῆς τοῦ Στρατιώτη. Ἀλεξάνδρεια 1942.

Γιὰ τοὺς ἀναγνώστες τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων» δὲ θέλει συστατικὸς ἡ δ. Μαρικὰ Ρουσιᾶ. Τὴν ξαίρουσαν ἀπὸ τὰ στοχαστικά, βαθιὰ ψυχολογημένα καὶ μὲ πρωτοτυπὴ ἔμπνευση, συλληψὴ κ' ἐχτέλεση διηγήματά της, ποὺ τόσο συχνὰ δημοσιεύονται στὸ περιοδικὸ μας. Ὅμως τὸ βιβλίον της γιὰ τὸ ὁποῖο μιλῶ ἐδῶ, τὴν παρουσιάζει ἀπὸ μιὰν ἄλλη οὐσιαστικὴ ἀποψη—τὴ μοναδικὴ γιὰ τὴ δ. Ρουσιᾶ σήμερα—τὴν παρουσιάζει ὡς ἔθνικὴ ἐργάτρια κατὰ τὶς τραγικὲς αὐτὲς μέρες τῆς Πατρίδας μας.

Ὅλοι ξαίρουμε πῶς στὴ Μέση Ἀνατολή, στὴν Αἴγυπτον ἰδιαίτερα, δι-οργανώνεται ἀπὸ τοὺς αὐτοεξοριστοὺς Ἕλληνες καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες τοῦ Ἐξῶ Ἑλληνισμοῦ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς τῆς ἐλευθερίας. Χιλιά μύρια προβλήματα γι' αὐτὸ δημιουργήθηκαν καὶ καθὲ μέρα παρουσιάζονται, ποὺ γιὰ νὰ λυθοῦν εὐνοϊκά χρειάζεται ἡ ἀμέριστη, ἀνυπερόβουλη κ' ἐνθουσιαστικὴ συμβολὴ ὄλων τῶν Ἑλλήνων, ἰδιαίτερα ὅσων βρίσκονται στὴν περιοχὴ αὐτῆ. Για τὰ στρατιωτικά, τὰ πολιτικά καὶ τὰ οικονομικά φροντίζει ἡ νομιμὴ ἑλληνικὴ Κυβέρνηση. Μὰ ὑπάρχουν καὶ ἄπειρα ἄλλα

ποῦ ἰδιαίτερα μᾶς φωνάζουν καὶ μᾶς ἐπιβάλλουν νὰ ἐργαστοῦμε ὅλοι ἐνωμένοι θυσιάζοντας τὰ πάντα στὸ βωμὸ τῆς Πατρίδας. Δὲ θὰ ἐξετάσω σήμερα ἂν καναμε ὅλοι τὸ καθήκο μας, προπάντων ἡμεῖς οἱ Κύπριοι Ἕλληνες. Δὲ θέλω νὰ ξαναπῶ τὰ ἴδια πικρά λόγια ποὺ καὶ στὸ προηγούμενον τεῦχος τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων» ἔγραφα. Ἐκεῖνα μένου ἀναλλοιώτα—ὀυστοχῶς!—καὶ περιμένουν τὴν ἀνταπόκριση καὶ δράση. Σήμερα ἔχω μπροστά μου μιὰ λομπρὴ ἔθνικὴ ἐργασία, τὰ «Γράμματα τῆς Ἀδερφῆς τοῦ Στρατιώτη» τῆς δ. Μ. Ρουσιᾶ καὶ γι' αὐτὰ θέλω νὰ μιλήσω. Ἀς προσεξοῦν οἱ γυναῖκες μας, οἱ διανοούμενοι μας, οἱ πλοῦσοι μας, ὁ λαὸς μας πῶς ἐργάζεται μιὰ Ἑλληνίδα ποὺ τὴ φλέγει ἡ ἀγάπη τῆς ἁγίας Ἑλλάδας.

Εἶπα καὶ πρωτότερα πῶς ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς τῆς ἐλευθερίας στὴ Μέση Ἀνατολή σχηματίστηκε κυρίως ἀπὸ τοὺς αὐτοεξοριστοὺς Ἕλληνες, ποὺ ἤρθαν ἐδῶ με μύρια βάσανα, ἀφήνοντας τὴν ἐρειπωμένη χώρα τους. Ὅσο κι ἂν εἶναι λεβεντικὴ καὶ ἀγέρωχη ἡ ψυχὴ τῶν ἡρωϊκῶν αὐτῶν Ἑλλήνων, καποτε θὰ νιώθουν καποια πίκρα στὸ στρατόπεδο ἢ στὰ χαρακώματα, γιὰτὶ δὲν ἔχουν ἕνα φιλικό, συγγενικο πρόσωπο ν' ἀκούσουν ἀπ' αὐτὸ δυὸ γλυκά λόγια. Κ' εἶται μπορεῖ νὰ ξεφουτρῶσει μέσα τους τὸ σαράκι τῆς πλήξης, τῆς ἀμφιβολίας, τοῦ ψυχικοῦ μαρσαμοῦ. Αὐτὴ τὴν ἀνάγκη τῶν στρατιωτῶν μας ἀνάλαβε νὰ τὴν πληρώσει ἡ δ. Μ. Ρουσιᾶ. Καὶ στρώθηκε στὴ δουλιὰ. Καθε μέρα, ἀπὸ δυὸ σχεδὸν χρόνια, ἔγραφε καὶ γράφει δεκάδες ἐπιστολὲς σ' Ἕλληνες, στὸ Γιάννη, Κῶστα, Δημήτρη, Μανώλη, Θύμιο, σὲ γνωστοὺς καὶ ἀγνωστοὺς της. Κ' ἔρχονται οἱ ἀπαντήσεις των, δεῖλξες καὶ σύντομες στὴν ἀρχὴ, μὰ ὅσο ἡ δ. Ρουσιᾶ σκαλίζει τίς καρδιές των, καὶ ὄρθωνε τίς ψυχές των καὶ μάθαινε τοὺς καθενὸς τὴ ζωὴ, ἡ ἄλλη λογογραφία γινόταν πιὸ πλούσια σὲ θέματα, ἀπὸ τὰ πιὸ προσωπικά ὡς τὰ πανελληνία καὶ πανανθρώπια.

Μὰ ἡ ἐργασία μεγαλώνει, ἡ ἄλλη λογογραφία πλάταινει, γιὰτὶ οἱ πρώτες ἑκατοντάδες τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν γίνανε τώρα χιλιάδες, καὶ ὅλο αὐξάνουν. Καὶ χρειάζονται πολλοί

τά γράμματα τῆς «'Αδερφῆς τοῦ Στρατιώτη», ὅπως ὑπογράφει ἡ δ. Μ. Ρουσιᾶ. Κ' ἔτσι μιᾶ—δύο φορές τὴν ἐβδομάδα δημοσιεύεται μιᾶ ἐπιστολὴ τῆς στὴν ἐφημερίδα «Ταχυδρόμος» τῆς Ἀλεξάνδρειας γιὰ νὰ διαβάζεται ἀπ' ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερους Ἕλληνες στρατιῶτες, ἐνῶ ἀπ' τὴν ἄλλη ξακολουθεῖ κ' ἡ καθημερινὴ ταχυτικὴ ἰδιαιτέρη ἀλληλογραφία μὲ τὸ ταχυδρομεῖο.

Ἀπὸ τὰ ὅπεια αὐτὰ γράμματα ποῦ ἔγραψε ἡ «'Αδερφῆ τοῦ Στρατιώτη» ἀπ' εὐθείας στοὺς Ἕλληνες πολεμιστὲς καὶ δημοσιεῦθηκαν στὸν «Ταχυδρόμο», ξεδιάλεξε ἀρκετὰ καὶ τὰ τυπώσε σὲ ἰδιαιτερο τόμο μὲ τὸν παραπάνω τίτλο σὲ 1100 ἀντίτυπα, καὶ τὰ μοίρασε στοὺς στρατιῶτες μας πάλι. Στὸ τέλος τοῦ βιβλίου ἐκφράζει τὴ λύπη τῆς ποῦ δὲν μπόρεσε νὰ τυπώσει περισσότερα, «γι αὐτὸ δὲν κατορθώσαμε νὰ προσφέρουμε ἀπὸ ἓνα γιὰ ἐνθῦμο σὲ κάθε πολεμιστὴ μας, ὅπως ἦταν ὁ πόθος μας», γράφει ἡ δ. Ρουσιᾶ. Γι αὐτὸ λυποῦμαι κ' ἐγώ, ὄχι μόνο γιὰ τοὺς Ἕλληνες στρατιῶτες ποῦ δὲν πῆραν, μὰ προπάντων γιὰ ὄλους τοὺς ἄλλους Ἕλληνες, γιὰ μᾶς ἐδῶ στὴν Κύπρο ἰδιαιτέρα, ποῦ ἔπρεπε νὰ τὸ διαβάσουν ὅλοι, γιὰ νὰ μάθουμε τὸ καθήκον μας ἀπέναντι τῆς Μεγάλῃς Πατρίδας, κὶ ἀπέναντι τοῦ ἱεροῦ παγκόσμιου Ἀγῶνα γιὰ τὴν Λευτερίαν, τὴ Δικαιοσύνη καὶ τὴν Ἀγάπην.

Γιατὶ ἡ σημασία τῶν «Γραμμάτων τῆς Ἀδερφῆς τοῦ Στρατιώτη» εἶναι πανελληνία. Δὲν παρηγοροῦν κὶ ἀνακουφίζουν μόνο τὸ Γιάννη, τὸν Κώστα, τὸ Δημήτρη στρατιῶτη, μὰ κὶ ἀπευθύνονται σὲ κάθε Ἕλληνα καὶ γίνονται φωνὴ ἐγερτήρια, σάλπιγγα ἔθνικη, εὐαγγέλιο ἑλληνικὸ καὶ ἀπαιτοῦν ἀπο τὸν καθένα μας ν' ἀπαντησοῦμε «παρών!» μὲ δράση, μὲ ἔργα καὶ μὲ πίστη. Ἐδῶ μιλοῦν γλυκὰ σὰν ἀδερφῆ ἡ δ. Ρουσιᾶ, ἐκεῖ στοργικὰ σὰ μάνα, ἐκεῖ μαλῶνε αὐστηρὰ μὰ γρηγόρα γαληνεύει καὶ δέχνει μελένια καὶ πειστικά τὸ σωστὸ δρόμο· ἐδῶ διδάσκει, ἐξιστορεῖ, συμπάσχει, ἐκεῖ γελᾶει, δίνει ἄηρος, σταλάζει στὴν καρδιά τὴν ἐπίδα καὶ τὴν πίστη, κὶ ὀρθώνει τὴν ψυχὴ· ἐδῶ ἐνθουσιάζει, συνεπαίρνει, φλογίζει, ἐκεῖ μιλάει τὴ γλώσσα τῆς σκληρῆς

πραγματικότητος καὶ συμμαζεῦει τοὺς θερμοκέφαλους. Μὰ παντοῦ μιλάει ἢ τρυφερῆ γυναικεία καρδιά τῆς κ' ἢ εὐγενικὴ ψυχὴ τῆς πλημμυρισμένη ἀπὸ ἀγάπην καὶ περηφάνειαν, ἀπὸ αἰσθαντικότητος καὶ στοχασμοῦ, ἀπὸ πίστη κ' ἑλληνικότητος. Καὶ παντοῦ θέλγει, συνετίζει, φρονηματίζει κὶ ἀνυψώνει.

Καὶ τὶ δυνατός λόγος, τί βαθὺς στοχασμοῦ, τί ἀπλότητος στὴν ἐκφραση, χωρὶς ἐπιτήδευση μὰ καὶ μὲ πρωτόφαντη τέχνη! Συμπυκνωμένα, ἀδρά, πλοῦσια ἀλλὰ φυσικὰ χυμένα τὰ ὑψηλὰ νοήματα, μιλοῦνε ἀμέσως στὸ νοῦ καὶ στὴν καρδιά καὶ φανῶν γόνιμα στὸν προορισμὸ τους.

Τὰ «Γράμματα τῆς Ἀδερφῆς τοῦ Στρατιώτη» εἶναι ἡ σημαντικώτερη ἔθνικὴ πνευματικὴ ἐργασία ποῦ παρουσιάστηκε στὰ χρόνια αὐτά. Ἐχουν τριπλῆ ἀξία: ἠθικὴ γιὰ τοὺς στρατιῶτες, πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ γιὰ τὴ λογοτεχνία, καὶ καθαυτὸ ἔθνικὴ γιὰ ὄλους τοὺς Ἕλληνες.

Καὶ μιᾶ λεπτομέρεια: Ἡ δ. Μαρίκα Ρουσιᾶ εἶναι Κυπρία. Ποιῆς ἄλλης Κυπριοπούλης, ἀφηνοντας τίς ἀνοησίες τοῦ στολισμοῦ καὶ τίς ἀηδίες τοῦ χαρτοπαιγνίου, θὰ θυμηθοῦν πῶς ἔχουν καθήκοντα ἀπέναντι στὴ Μεγάλῃ τους Πατρίδα, καὶ θὰ δουλέψουν μὲ τὸ βελόνι, μὲ τὸ λόγο, μὲ τὸ χρῆμα γιὰ νὰ ζαλαφρώσουν σήμερα τὸν πόνο τῆς καὶ νὰ ετοιμάσουν αὐριο τὴν ἀνάστασιν τῆς; Κὶ ὄχι ἐπιφανειακοὶ ἐνθουσιασμοὶ μιᾶς στιγμῆς, μὰ συνεχῆς, ἀκατάπαυτῃ δράσῃ κ' ἀσβεστῇ πίστῃ! Ποιῆς θὰ περπατήσουν τὸν τιμημένον δρόμον ποῦ ἡ Κυπριοπούλα «'Αδερφῆ τοῦ Στρατιώτη» ἀνοίξει;

Νίνας Ρουσιᾶ: Ἡ Λευκὴ Χώρα.
Ἀλεξάνδρεια 1942.

Μέσα στὴν ἀγριότητα τοῦ πολέμου ὑπάρχουν ἀκόμα ἡμέρες ψυχῆς, ποῦ κατορθώνουν νὰ κοιταζοῦν γαληνεμένα κ' εἰρηνικά τὰ γύρω τους καὶ νὰ βυθίζονται στοὺς ἀγνοῦς καὶ ἀδολοῦς κόσμους ποῦ ἐνδιαφέρουν τὰ παιδιὰ κὶ ὄσους ἀκόμα ἀπ' τοὺς μεγάλους δὲν ἔχασαν τὴν παιδικὴν καλοσύνην. Ἴσως μάλιστα ἀπὸ ἀντίδραση πρὸς τὸ σκληρὸ δρᾶμα ποῦ παίζεται γύρω μας φριχτὸ κὶ ἀπάν-

θρωπο, οι ημέρες αυτές ψυχές να νοσταλγοῦν πῶς ἔντονα τις ὥραιες πνευματικές χαρές πού δίνει ἡ ἀπασχόληση μὲ τὴν ἀθάνα παιδικὴν ἡλικία.

Τέτοια ἡμερὴ ψυχῆ εἶναι καὶ ἡ κ. Νίνα Ρουσιᾶ, πού μᾶς φιλοδώρησε ἀπ' τὴν Ἀλεξάντρεια μὲ τὸ πρῶτο ἀλλὰ ὥραϊο στὴν παραμυθένια του ἀπλότητα βιβλίον της μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ τίτλο «Ἡ Λευκὴ Χώρα». Εἶναι ἓνα παραμῦθι γιὰ παιδιά, μὰ πού θάπρεπε νὰ τὸ διαβάσουν πρῶτα οἱ μεγάλοι. Γιατί, ὅσο κι ἂν προσπαθῆσῃ ἡ κ. Ν. Ρουσιᾶ νὰ κρατηθεῖ ἔξω ἀπὸ τὰ σύγχρονα γεγονότα πού μᾶς ἀναστατώνουν, ὅμως τὸ ὑπόβαθρο τοῦ ἔργου της εἶναι ἡ σύγκρουση μεταξὺ Καλοῦ καὶ Κακοῦ, μεταξὺ Ἀγάπης καὶ Μίσους. Μεταφέρεται ἡ σύγκρουση αὐτὴ στὶς ἀχρονες χώρες τοῦ παραμυθιοῦ, καὶ οἱ ἥρωες της ντύνονται στὰ λαμπρόχρομα στολίδια τῶν θρύλων, κι ὅλα, ψυχωμένα κι ἄψυχα, κινοῦνται μέσα στὰ διάφανα κι ἄυλα μαγνάδια μιᾶς ὑπερκόσμιας ζωῆς, ὅμως ἂν ψάξουμε λιγάκι θὰ βροῦμε σημερινές καταστάσεις καὶ γεγονότα καὶ ἐκδηλώσεις, καὶ κάτω ἀπὸ τὰ εἰδωλα καὶ τὰ σύμβολα θὰ ξεχωρίσει τὸ παρὸν μὲ τὰ προβλήματα του, τὰ αἰῶνα προβλήματα τῆς ἀνθρωπότητας. Ἀλλὰ νὰ μὴ νομιεστὶ πὼς πρόκειται γιὰ μελέτη καὶ γιὰ ἐπιχειρηματολογία ἐπιστημονικὴ. Τιποτε τέτοιο. Πρόκειται, ὅπως εἶπα στὴν ἀρχή, γιὰ ἓνα παιδικὸ βιβλίον, γιὰ ἓνα παραμῦθι γιὰ παιδιά, μὲ μιὰ καθαρὴ καὶ ὠραία διήγηση, τεχνουρημένη ἀπὸ ζωηρὴ φαντασία καὶ πλουτισμένη ἀπὸ ἀγάπῃ καὶ καλοσύνη. Ἐνα παιδικὸ παραμῦθι εὐχάριστο καὶ παραστατικὸ, γοητευτικὸ καὶ διδαχτικὸ. Κ' εἶναι βέβαιο πὼς θὰ εὐχαριστήσῃ τὰ παιδιά, ἂν κρίνω ἀπὸ τὴν εὐχαρίστηση πού ἔνωσαν καὶ τὸν ἐνθουσιασμό πού μοῦ ἐκφράσανε μερικὰ παιδιά στὰ ὁποῖα ἔδωσα τὸ βιβλίον αὐτὸ καὶ τὸ διάβασαν.

Ἡ κ. Νίνα Ρουσιᾶ ἀφιερώνει τὴν «Λευκὴ Χώρα» «στὰ παιδιά ὅλου τοῦ κόσμου καὶ σ' ὅλους Ἐκείνους, πού κράτησαν τὴν παιδιστικὴν ψυχὴν». Ἄμποτε ν' ἀντηχῆσῃ ἡ γλυκία φωνὴ της γόνιμα στὶς καρδιές ὄλων τῶν παιδιῶν, μὰ προπάντων στὶς

καρδιές τῶν μεγάλων. Αὐτοὶ θάχουν νὰ μάθουνε πολλὰ ἀπὸ τὴν ἀθάνα κ' εὐγενεὴ παιδικὴν ψυχῇ.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

“Ὅπως ἀναγγείλαμε στὴν προηγουμένη ἔκδοσιν, τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» ἀπὸ τὸ ἐπόμενο τεῦχος θὰ πωληθῆνται πρὸς ἓνα σελίνι χάθε τεῦχος. Ἡ ἔσθια συνδρομῆς μὲνει ἡ ἴδια: 5 σελίνια γιὰ τὴν Κύπρον καὶ 6 σελίνια γιὰ τὸ ἐξωτερικόν.

—Τὸ ἐπόμενο τεῦχος τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων» θὰ εἶναι ἀφιερωμένον στὰ πενήντάχρονα τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου.

—Στις 14 Φλεβάρη διοργανώθηκε ἀπὸ τὸ Λύκειο Ἐλληνίδων Ἀμμοχώστου τελετὴ τιμῆς δ. Ἐλένης Χατζηπέτρου. Ὀμίλησε ἡ κ. Μ. Π. Ἰωάννου.

—Στις 28 Φλεβάρη διοργανώθηκε ἀπὸ τὸ Σύλλογον τῶν Καθηγητῶν τοῦ Γυμνασίου Λεμεσοῦ Φιλολογικὸ μνημόσυνο γιὰ τὸν Γιάγκο Ἰορναρίτη. Ὁ καθηγητὴς κ. Κώστας Πηλαβῆκης ὄμιλησε γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του. Πλατῖα περιλήψῃ τῆς ὁμίλιας τοῦ δημοσιεύσαμε στὶς προηγουμένες σελίδες.

—Στις 26 Γενάρη πέθανε ὁ γυμνασιάρχης Πάφου Πασχάλης Πασχαλίδης.

—Κατὰ τὸ Φλεβάρη πέθανε ὁ νέος Φιλολόγος Ἐλευθέριος Ζαχαριῶδης, Κάπιο τοῦ ἀνεκδοτῆ ἔργασια θὰ δημοσιεύουμε ὑπερτέτα.

—Κατὰ τὸν Φλεβάρη πέθαναν στὴν Ἀθήνα οἱ ποιητὲς Κωστὴς Παλαμᾶς καὶ Μιλτ. Μαλακάσης, καὶ ὁ διηγηματογράφος Ἄντ. Τραυλιαντῆνης. Γιὰ τὸν Παλαμᾶ διοργανώθηκαν φιλολογικὰ μνημόσυνα σὲ πολλὰ κέντρα τῆς Κύπρου. Στὴ Λευκωσία μὲ πρωτοβουλία τοῦ Συλλόγου Καθηγητῶν τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου θὰ γίνῃ στις 11 Ἀπριλῆ Φιλολογικὸ μνημόσυνο πρὸς τιμὴν τοῦ Κωστὴ Παλαμᾶ. Θὰ μιλῆσῃ εἰσαγωγικὰ ὁ γυμνασιάρχης κ. Κ. Σπυριδάκης, καὶ ὁ κ. Κ. Προύσης μὲ θέμα «Κωστὴς Παλαμᾶς, ὁ Ποιητὴς τῆς Ἑλληνικῆς Φιλῆς.» Θὰ ἀπαγγελθοῦν ποιήματα τοῦ Παλαμᾶ καὶ θὰ τραγουδηθῆ ἡ Ἑρῆνη» τοῦ.

—Πολλὰ σματεῖα διοργανώνουν σιερά διαλέξων καὶ ἄλλων πνευματικῶν συγκεντρώσεων, τόσο στὴ Λευκωσία ὅσο καὶ στὶς ἄλλες πόλεις. Δυστυχῶς δὲν πήραμε καμμιά ἀναγγελία γιὰ τίς διαλέξεις αὐτές κ' εἶσι οὕτε καὶ μεις μπορούμε τώρα νὰ τίς ἀναφέρουμε ὅλες. Ὅστόσο μὲ τὴν εὐκαρία τούτῃ θέλουμε νὰ συστηθῶμε στὰ Σματεῖα μᾶς ἓνα πράμα: συνεννόηση ἀναμεταξὺ τους ὥστε καὶ τὰ θέματα καὶ οἱ ὁμιλητὲς καὶ οἱ ὄρες νὰ καθορίζονται καλύτερα.

—Ἡ «Ἐταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν» ἔκανε ἐναρξὴ τῶν φετιμῶν ἐπιστημονικῶν ἀνακοινώσεων της στὶς 27 Μάρτη μὲ πρῶτὴ ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. Π. Δικαίου «Αἱ ἀνασκαφαί τῆς Ras Shamra—Ugarit καὶ αἱ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὴν Κύπρον.» Οἱ ἐπόμενες ἀνακοινώσεις εἶναι: στις 10 Ἀπριλῆ τοῦ κ. Α. Ἰντιάνου «Μία ἀνεκδοτὸς κυπριακὴ διαθήκη τοῦ 17 σι. μ. Χ.», τὴν 1 Μᾶη τοῦ κ. Κ. Προύση «Γύρω ἀπὸ τὸ κυ-

πριακό παραμύθι», και στις 17 Μάη του κ. Κ. Χρυσάνη «Ο Γαλήνης και η Κύπρος» και κ. Κ. Σπυριδάκι «Έν νόμισμα του Ευαγόρου του Α. βασιλέως της Σαλαμίνας.»—Οι συνεδρίες για τις ανακοινώσεις αυτές γίνονται στο Παγκύπριο Γυμνάσιο.

—Τα πενήνχρονα του Παγκυπρίου Γυμνασίου θά γιορταστούν στις 16 Μάη. 'Ανάμεσα σ' άλλα θά παρουσιαστέι από μισήτες του Παγκυπρίου Γυμνασίου ο «Αίας» του Σοφοκλέους.—'Αυσ θά τὸ ἐπιτρέψουν οἱ περιστάσεις, θά βγει ἀναμνηστικὸ βῆκαμα, ποῦ ἡ συγγραφή του ἀρχίσε ἀπὸ τώρα.—Πιὸ κάτω δημοσιεύομε τὴν ἐκκλήση τῆς Ἐπιτροπείας Ἐορτασμοῦ γιὰ τὴ συλλογὴ ἐράνων, ὡστε νὰ βελτιωθεῖ τὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο. 'Ἡὸν ὁ κ. Δ. Σεβέρης πρόσφερε £ 1500 γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησι Βιβλιοθήκης. Ἐλπίζεται ὅτι κι ἄλλοι θ' ἀκολουθήσουν τὸ παράδειγμα του.—Τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» θά προσφέρουν τὸ καθαρὸ προῖον ἀπὸ τὴν πούληση τοῦ ἐπόμενου τεύχους τοῦ ἀφιερωμένου στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο.

—Με τὸ τεῦχος αὐτὸ συμπληρῶνεται ὁ ἔβδομος τόμος τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων». Τὰ περιεχόμενα τοῦ τόμου αὐτοῦ θά τὰ δώσουμε με ἐξαχριστὸ φυλλάδιο τοῦ ἐπόμενου τεύχους.

—Πήραμε τίς ἐφημερίδες Ἐλευθερία, Ἄνεξάρτητος, Κυπριακὸς Τύπος, Φωνὴ τῆς Κύπρου, Πάφος, Παρατηρητής, καὶ Χρόνος.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Μ. Ρουσσῖα: Τὰ Γράμματα τῆς Ἀδερφῆς τοῦ Στρατιώτη. Ἀλεξάνδρεια 1942. 8^ο σ. 102.

Νίνας Ρουσσῖα: Ἡ λευκὴ χώρα. Εἰκονογράφηση L. AZZopardi. Ἀλεξάνδρεια 1942 4^ο σ. 72.

Ἄντ. Κλόκκαρη: Κυπριακὰ δημοτικά τραγούδια τῆς ἀγάπης καὶ μοιρολόγια. Πρόλογος Θεμ. Πιτσιλλίδου. Ἀνατύπωση ἀπὸ τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα». Λευκοσία 1943. σ. 14.

Γιώργη Χειμαριδῆ: Σύντροφοι, κάψετε τὰ κότεργα! Λευκοσία 1943. σ. 38. 1-.

Τεύχρον Ἀνθία: «Ἄμωμοι ἐν ὀδῶ ἀηλουῖα». Ἐπικαιρὴ πολεμικὴ κωμωδία. Κύπρος 1943. σ. 19. 1-

Τεύχρον Ἀνθία: Ὁ ὕμνος τοῦ Λένιν. Κύπρος 1943. σ. 7. 3. γρ.

ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑ ΕΟΡΤΑΣΜΟΥ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ ΠΑΓΚΥΠΡΙΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Ἔκκλησις

πρὸς πάντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἰδρύματα τῆς νήσου, τοὺς παλαιοὺς μαθητὰς τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου καὶ τοὺς ἐκτιμῶντας τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐν τῇ νήσῳ ἡμῶν καὶ ἐν τῷ καθόλου ἑλληνικῷ κόσμῳ.

Ἡ συμπλήρωσις 50 ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου ἀπεφασίσθη νὰ πανηγυρισθῆ ἰδιαιτέρως κατὰ τὴν λήξιν τοῦ παρόντος σχολικοῦ ἔτους, ἐξαιρομένης καταλλήλως τῆς μεγάλης σημασίας, τὴν ὅποιαν ἔσχε τὸ σχολεῖον τοῦτο ἐπιδράσαν τὰ μέγιστα ἐπὶ τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν ἐθνικὴν ζωὴν τῆς Κύπρου ὁλοκλήρου. Πάν ὅ,τι ἔχει ὁ τόπος οὗτος καλὸν πνευματικῶς ἀπέρρευεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Γυμνασίου τούτου. Ἐκκλησία, παιδεία, διδασκαλοὶ, ἐπιστῆμαι, γράμματα, τέχναι, ἰδιωτικά καὶ κοινωνικά ἐπαγγέλματα, οικονομικὴ ζωὴ, ἀμέσως καὶ ἐμμέσως προήχθησαν καὶ ὑπεδαυλίσθησαν ἐκ τῆς ἰδρύσεως τοῦ σχολείου τούτου.

Ἡ εἰδικῶς συσταθεῖσα ἐπὶ τοῦ Πανηγυρισμοῦ τῆς Πεντηκονταετηριδος αὐτοῦ ὑπὸ τὴν προεδρείαν ἡμῶν Ἐπιτροπεία ἐκ τοῦ προέδρου καὶ μελῶν τῆς σχολικῆς ἐφορείας Λευκωσίας, παλαιῶν καὶ νέων ἀποφοιτῶν τοῦ Γυμνασίου, τοῦ γυμνασιάρχου καὶ καθηγητῶν αὐτοῦ, ὡσαύτως δὲ ἐξ ἐκπροσώπων πασῶν τῶν πολεων τῆς νήσου ἔκρινεν ὅτι καταλλότερος εορτασμος εἶναι ἡ γενικὴ προσπάθεια πρὸς βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν τῆς λειτουργίας αὐτοῦ διὰ τῆς περαιτέρω προαγωγῆς αὐτοῦ.

Εἶναι ἀληθές ὅτι παρὰ πάσας τὰς προόδους, τὰς ὁποίας τὸ ἴδρυμα τοῦτο κατὰ τὰ 50 ἔτη τῆς λειτουργίας αὐτοῦ ἐπέτελεσεν ἐπιβληθὲν εἰς τὴν συνείδησιν

πάντων τῶν ἐν Κύπρῳ, ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ, ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκην ποικίλων βελτιώσεων, ὥστε νὰ ἀνταποκρίνηται πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις ἐνὸς συγχρόνου καὶ ἀναλόγου σχολείου.

Ἡ αὐξήσει τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ προκαλεῖ ἤδη μεγάλην δυσκολίαν εἰς τὴν ἀπλήν στέγασιν τῶν ἀύξανομένων αὐτοῦ τάξεων. Τὰ παραρτήματα αὐτοῦ ἔχουσιν ἀνάγκην συμπληρώσεως, τὰ ἐργαστήρια ἐπεκτάσεως, ἡ αὐτὴ μεγεθύνσεως, πρὸς δὲ τοῦτοις προβάλλει ἐπίγουσα ἡ ἀνάγκη ἰδρύσεως οἰκοτροφείου, συσσιτίου καὶ σίθουσῶν ἀναψυχῆς τῶν τροφίμων αὐτοῦ.

Αἱ ποικίλαι αὗται ἀνάγκαι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πληρωθῶσιν ἐκ τῆς καταβολῆς τῶν συνήθων σχολικῶν διδασκτρῶν ὁσονδήποτε καὶ ἂν ταῦτα αὐξηθῶσιν. Εἶναι ἀνάγκη νὰ συνεισφέρωσι πάντες οἱ δυνάμενοι, ἐκκλησιαστικά καὶ λοιπὰ ἴδρυματα, ἰδιῶται, πρῶν μαθηταὶ καὶ ἐκτιμηταὶ τοῦ ἔργου τοῦ σχολείου, οἱ ὅποιοι ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς παιδείας τῆς νήσου ἡμῶν, ἐξ ἧς ἐξαρτᾶται τὸ μέλλον αὐτῆς. Ἡ συνεισφορὰ αὕτη θὰ εἶναι ἡ καλύτερα ἐκδηλωσις εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸ ἴδρυμα, τὸ ὅποιον τοσοῦτον ἐξυπρέτησε τὸν τόπον ἡμῶν ἐπὶ 50 ἔτη καὶ προορίζεται νὰ ἐξυπηρετήσῃ αὐτὸν ἐν τῷ μέλλοντι.

Διὰ ταῦτα ἢ ἐπὶ τοῦ ἑορτασμοῦ Ἐπιτροπεῖα ποιεῖται θερμὴν ἐκκλήσιν πρὸς πάντας τοὺς ἀνωτέρω ὑπὲρ διενεργείας ἐράνου πρὸς πληρῶσιν τῶν ποικίλων ἀναγκῶν τοῦ σχολείου. Εὐτυχῶς ὑπάρχουσι πολλοὶ οἱ δυνάμενοι νὰ συνεισφέρωσι, καὶ οἱ ὅποιοι πρέπει νὰ ἐνθυμῶνται ὅτι εἰς τὸ ἔγγυς καὶ τὸ ἀπώτερον παρελθόν δὲν ἔλειψαν οἱ ἠθικοὶ καὶ ὕλικοι προστάται τῆς παιδείας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, εἰς οὓς ὀφείλεται ἡ ὑπαρξίς καὶ ἡ προαγωγὴ αὐτῆς κατὰ τὴν περίοδον τῆς δουλείας καὶ τοῦ ἐλευθέρου αὐτῆς βίου.

Ἡ Ἐπιτροπεῖα ἐπὶ τοῦ ἑορτασμοῦ ἐλπίζει ὅτι θὰ εὕρῃ παρὰ πάντων πρόθυμον ἀνταποκρίσιν. Αἱ εἰσφοραὶ δύνανται νὰ καταβάλλωνται εἰς εἰδικὸν λογαριασμόν παρὰ τῇ Τραπεζῇ Κύπρου ὑπὸ τὸν τίτλον « Ταμεῖον Πεντηκονταετηρίδος Παγκυπρίου Γυμνασίου » ἢ νὰ ἀποστέλλωνται πρὸς τὸν Ἀντιπρόεδρον καὶ Ταμίαν τῆς Ἐπιτροπεῖας τοῦ ἑορτασμοῦ κ. Δ. Σεβέρην εἰς Κυρήναιαν.

Ἐν Λευκωσίᾳ τῇ 18. Φεβρουαρίου 1943.

Ὁ Πρόεδρος

τῆς Ἐπιτροπεῖας ἑορτασμοῦ Π. Π. Γ.

† Ο ΠΑΦΟΥ ΛΕΟΝΤΙΟΣ

Τοποτηρητῆς τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ
Θρόνου Κύπρου.

Τὸ ἐπόμενο τεῦχος τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων» θὰ ἀφιερῶθῃ εἰς τὰ **Πενηντάχρονα τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου.**

Συνεργάζονται: Κ. Σπυριδάκης, Θ. Σοφοκλέους, Κ. Προυσης, Κ. Χρυσάνθης κ.ἄ.

Τὸ καθαρὸ προῖον ἀπὸ τὴν πούλησιν τοῦ τεύχους αὐτοῦ θὰ προσφερθῇ εἰς τὸ «Ταμεῖον Πεντηκονταετηρίδος Παγκυπρίου Γυμνασίου».

Ἐπεύθυνος ἰδιοκτῆτης Ν. Ι. Κρανιδιώτης—Κερύναια.

Τύποις: «Νέος Κόσμος» Θωμᾶ Γ. Κυριακίδη, Λευκωσία.

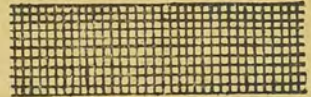
Ἐνακουφίζει τοὺς πόνους καὶ κοιμίζει.

ΣΑΚΑΤΕΜΑ ΟΣΦΥΑΛΓΙΑ

Τὸ μόνον ἀποτελεσματικὸν φάρμακον κατὰ τῶν πόνων τῆς μέσης καὶ ράχης εἶνε τὸ ΣΛΟΑΝΣ. Ἐπαλειφόμενον ἄνευ ἐντριβῆς συντελεῖ εἰς τὴν κυκλοφορίαν νέου αἵματος μέσθ τῶν πονεμένων μελῶν τοῦ σώματος, ἅτινα θερμαίνει, διαλύει καὶ κροολόγημα ἀφαιρεῖ τοὺς πόνους καὶ ἀνακουφιστικῶς τοὺς μύς. - Ὁ ὕπνος σας ἀποκαθίσταται βαθὺς καὶ ἡσυχος. Δικαίως δὲ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων ἐπικαλοῦσι τὸ Σλόανς Λίμνεντ ὡς δῶρον τοῦ Θεοῦ.

Ἐνθυμείσθε τὸ SLOAN'S

Τὸ παγκοσμίου φήμης ὑγρὸν πρὸς ἐπάλειψιν μετὰ χειρὶ ζόμενον ἀπὸ 183 ἔθνη

SLOANS

LINIMENT

ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ
 ΤΟΥ ΠΑΓΚΥΠΡΙΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ, ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ
 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΙ ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΤΟΥ ΕΝΕΡΓΕΙΑΙ
 1893-94

Τὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον ἰδρυθὲν μετὰ πολυετείς σκέψεις καὶ μόχθους δι' ἀποφάσεως εἰδικῆς δεκαοκταμελοῦς συνελεύσεως συγκληθείσης τὴν 16. Μαΐου 1893 ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ Κύπρου κατὰ πρόσκλησιν τοῦ τότε Ἀρχιεπισκόπου ἀοιδίμου Σωφρονίου ἤρχισε νὰ λειτουργῇ ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1893-94, συμπληρωθεισῶν ἐντὸς τοῦ βραχέος χρονικοῦ διαστήματος τοῦ θέρους τῶν σχετικῶν διατυπώσεων ἀναφορικῶς πρὸς τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν καὶ τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα αὐτοῦ. Ἡ πρώτη συσταθεῖσα ὑπὸ τῆς εἰδικῆς συνελεύσεως ἐπιτροπεία ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σωφρονίου ἀπαρτιζομένη ἐκ τῶν ἀοιδίμων Ἀ. Θεοδοτοῦ, Ἀ. Λιασίδου, Ἀ. Κυριακίδου, Ἰ. Οἰκονομίδου, Χ. Σεβέρη, Κ. Λυσανδρίδου, Μ. Λουκαίδου καὶ Π. Κωνσταντινίδου ἐπέδειξεν ἱκανοποιητικὴν δραστηριότητα λύσασα πάντα τὰ ἐμπόδια τὰ προβληθέντα εἰς τὴν ἴδρυσιν τοῦ σχολείου τούτου, τὰ ὅποια ἦσαν ὄχι μόνον οἰκονομικῆς φύσεως καὶ διδακτικὸν προσωπικοῦ, ἀλλὰ καὶ ἔσωτερικῆς φύσεως, ὑπαρχόντων τῶν ἀντιφρονούντων καὶ ἀντιδρώντων εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς ἰδρύσεως πλήρους καὶ ἰσοτίμου πρὸς τὰ ἐν Ἑλλάδι Γυμνάσια σχολείου. Ζωηρὰ ὑπῆρξεν ἡ συζήτησις μεταξὺ δύο ἀξιολόγων ἐφημερίδων τοῦ τόπου κατὰ τὴν τότε ἐποχὴν, τοῦ «Εὐαγόρου» τασσομένου ὑπὲρ τῆς ἰδέας ἰδρύσεως τοῦ Γυμνασίου καὶ τῆς «Φωνῆς τῆς Κύπρου» τασσομένης κατ' αὐτῆς.

Ὅπως ὁποῖοτε αἱ δυσχέρειαι ἤρθησαν καὶ ἡ ἀπόφασις περὶ ἰδρύσεως πλήρους Γυμνασίου ἐπραγματοποιήθη, παρασχόντος τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν «Παρνασός» καὶ δὴ τὸν προέδρου αὐτοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ν. Πολίτου μεγίστην ἐξυπηρέτησιν τοῦ ὄλου ἔργου. Ἡ σχολικὴ ἐπιτροπεία ἐκόντισε τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα ἐξετάσασα τὴν 26. Σεπτεμβρίου τὰς αἰτήσεις τῶν αἰτουμένων ἐγγραφῆν καὶ καθορίσασα τὰ εἰσπρακτέα εἰσιτήρια. Κατενεμήθησαν εἰς 97 μαθητὰς τῶν 4 τάξεων τοῦ Γυμνασίου £ 206, ὧν £ 12 ἦσαν πληρωτέαι ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ Εὐ. Δραγομάνου. Οἱ ἀπορώτεροι μαθηταὶ ἐπεφορτίσθησαν διὰ καταβολῆς μόνον 10/- ἕκαστος. Ἡ ἰδρυτικὴ συνέλευσις ἐν τούτοις εἶχε προβλέψει μόνον £ 100 ὡς πληρωτέας ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Μετὰ τὸν διακανονισμόν τοῦτον ἐγένετο σκέψις περὶ ἀναγνωρίσεως τοῦ σχολείου ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ὡς ἰσοτίμου πρὸς τὰ ἐν Ἑλλάδι Γυμνάσια. Διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὁμοῦς ἡ τοιαύτη ἀναγνώρισις παρίστατο ἀνάγκη συντάξεως

καὶ ἀποστολῆς τοῦ προγράμματος τοῦ σχολείου εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ὑπουργεῖον Παιδείας, καὶ τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ἐπὶ τῆ βάσει τῶν ἑλληνικῶν προτύπων. Εἰς τὴν σύνταξιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐν γένει ὀργανώσιν τοῦ σχολείου κατηνάλωσεν ὁ τότε γυμνασιάρχης καὶ οἱ καθηγηταὶ αὐτοῦ ὀλόκληρον τὸν μῆνα Μάϊον, τῆς ἐνάρξεως λειτουργίας τοῦ ἐκπαιδευτηρίου γενομένης τὴν 20. Σεπτεμβρίου 1893 (βλ. Σ. Σπυριδάκιν ἐν Α' Ἐπετηρίδι Συλλόγου Τελειοφοίτων Παγκυπρίου Γυμνασίου, 1917 σ. 66). Τὴν 6. Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὑπέβαλλεν ὁ γυμνασιάρχης Ι. Δέλλιος δι' ἔκτενοῦς ἐπιστολῆς πρὸς τὴν σχολικὴν ἐφορείαν τὸ πρόγραμμα τῆς διδασκείας κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ὕλης κατὰ τάξεις ὡς καὶ τὸ ὠρολόγιον τοῦ προγράμματος πρὸς τελικὴν ἔγκρισιν.

Ἐκ τοῦ προγράμματος τούτου φαίνεται ὅτι τὸ Γυμνάσιον θὰ ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ τριταξίου Ἑλληνικοῦ Σχολείου διοικουμένου ὑπὸ ἀνεξαρτήτου ὑπὸ τὴν προεδρείαν ὡσαύτως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἐπιτροπείας καὶ θὰ περιελάμβανε μετ' αὐτοῦ 7ετῆ κύκλον μορφώσεως, τῶν 4 τάξεων ἀπαρτιζουσῶν τὸ Γυμνάσιον, συμφώνως πρὸς τὰ ἐν Ἑλλάδι. Αἱ δύο κατώτεροι γυμνασιακαὶ τάξεις τοῦ 4ετοῦς κύκλου Γυμνασίου διετέλλον ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς ἐπιτροπείας τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου, ἀλλ' ἐξεχωρήθησαν δυναμει κοινῆς συμφωνίας τῶν δύο ἐπιτροπειῶν εἰς τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ Γυμνασίου (βλ. Πρακτικὰ 16 Σεπτεμβρίου, 18 Νοεμβρίου 1893 καὶ 12 Ἰανουαρίου 1894). Ἡ συμφωνία ἀφῆρα τὴν οἰκονομικὴν καὶ τὴν διοικητικὴν ἄποψιν. Οὕτω ἀνετέθη ἡ διεύθυνσις πασῶν τῶν τάξεων τοῦ Γυμνασίου καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου εἰς τὸν αὐτὸν γυμνασιάρχην Ἰ. Δέλλιον, εἰς ὃν προσέτι ἀνετέθη καὶ ἡ ἐπιτροπεία τῶν κατωτέρων σχολείων τῆς Λευκωσίας. Τὰ μαθήματα τῶν τάξεων τοῦ Γυμνασίου καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου ἀνετέθησαν εἰς τοὺς νέους ἐξ Ἑλλάδος ἀφικομένους καθηγητὰς Λ. Παπαπαύλου, Ν. Καταλάνου καὶ Σ. Σπυριδάκιν, ὡσαύτως δὲ εἰς τοὺς καὶ πρότερον ὑπάρχοντας Ἐ. Κωνσταντινίδην καὶ Γ. Κάλβαριν, πρὸς δὲ εἰς τοὺς διδασκάλους Χ. Ἰωαννίδην, Μ. Τύμβιον καὶ Ἀ. Μαγλουζαρίδην. Αἱ ξένοι γλώσσαι ἐδιδάσκοντο ὑπὸ τῶν διορισθέντων καθηγητῶν Β. Βέδοβα τῶν Ἀγγλικῶν καὶ Ἐ. Κιὸν τῶν Γαλλικῶν. (βλ. Σ. Σπυριδάκιν ἐν Α' Ἐπετηρίδι Συλλόγου Τελειοφοίτων Παγκυπρίου Γυμνασίου σ. 65 κ. ἑ.)

Τὸ συνταχθὲν καὶ ὑποβληθὲν πρὸς ἔγκρισιν πρόγραμμα ἔχει ὡς κατωτέρω ἐκτίθεται. Ὡς δὲ ὁ γυμνασιάρχης ἐν τῇ ἐκθέσει του πρὸς τὴν σχολικὴν ἐπιτροπείαν ἐδήλωσε, πλήρης ἐφαρμογὴ τοῦ προγράμματος τούτου καθιστάτο εἰς τινὰ μαθήματα ἀδύνατος ἕνεκα τοῦ ἀπαρασκευοῦ τῶν μαθητῶν νὰ ἐπιληφθῶσι τοιοῦτου προγράμματος συμφώνου πρὸς τὰ ἐν Ἑλλάδι, τοῦ ὁποῖου ἡ πλήρης ἐφαρμογὴ θὰ ἀπῆτι πάροδον περιήτου διετίας. Τὰ μαθήματα ταῦτα ἦσαν ἴδια τὰ Λατινικά, τὰ Γαλλικά καὶ τὰ Ἀγγλικά, ὧν ἡ διδασκαλία ἤρχιζε τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου διὰ τοῦ ἀλφαβηταρίου εἰς πάσας τὰς τάξεις, — τὰ Μαθηματικὰ καὶ ἡ Χημεία, ἡ τελευταία διὰ τὴν πλή-

ρη ἔλλειψιν χημικοῦ ἐργαστηρίου. Τῶν λοιπῶν μαθημάτων προεβλέπετο ἡ διδασκαλία κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον κανονικῇ.

Ἐν λεπτομερείαις τὸ πρόγραμμα τοῦ α' ἔτους τῆς ἰδρύσεως τοῦ σχολείου εἶχεν ὡς ἑξῆς:

ΤΑΞΙΣ Ζ' (Δ' ΓΥΜΝ.)

1. Ἑλληνικά: Ὀμήρου Ἰλιάδος Σ καὶ Τ. Θουκυδίδου ὁ ἐπιτάφιος τοῦ Περικλέους. Σοφοκλέους Αἴας. Εὐριπίδου Μήδεια. Θεοκρίτου Εἰδύλλια κατ' ἐκλογὴν. Πλάτωνος Πρωταγόρας. Θεματογραφικαὶ ἀσκήσεις καὶ ἐκθέσεις. Ὁραὶ 11.

2. Λατινικά: Βεργιλίου Αἰνείαδος βιβλ. Β'. Ὀρατίου ὠδαὶ κατ' ἐκλογὴν. Κικέρωνος pro Ligario. Ἐπιτροχάδην ἀνάγνωσις τοῦ de bello gallico τοῦ Καίσαρος. Θεματογραφικαὶ ἀσκήσεις. Ὁραὶ 4.

3. Μαθηματικά: Γεωμετρίας ἢ Στερεομετρίας καὶ Ἀλγέβρας συμπλήρωσις (κατὰ τὸ ἐγχειρίδιον Ι. Χατζιδάκι). Ὁραὶ 4.

4. Φυσικὴ Πειραματικὴ: Ἡλεκτρομαγνητισμός. Ἀκουστικὴ καὶ Ὀπτικὴ. Ὁραὶ 2.

5. Κοσμογραφία: Κατὰ ἐγχειρίδιον Παπαγεωργίου. Ὁραὶ 2.

6. Λογικὴ: Κατὰ ἐγχειρίδιον Θ. Λιβανῶ. Ὁραὶ 1.

7. Ἱστορία: Ἱστορία τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων. Ὁραὶ 3.

8. Γαλλικά: Morceaux choisis. Version sur les deux langues. Syntaxe. Repetitions sur toutes les difficultés de la grammaire. Devoirs de style sur les divers genres. Ὁραὶ 3.

9. Ἀγγλικά: Reading from Shakespeare. Translation (Greek authors). Composition. Ὁραὶ 3.

10. Γυμναστικὴ: Ὁραὶ 2.

ΤΑΞΙΣ ΣΤ' (Γ' ΓΥΜΝ.)

1. Ἑλληνικά: Θουκυδίδου δημηγορίαι ἐκ τοῦ Β', ΣΤ' καὶ Ζ' βιβλίου. Ἡροδότου τὸ Θ' βιβλίον. Ὀδυσσεΐας Ι καὶ Κ. καὶ Ἰλιάδος Γ καὶ Ι. Πλάτωνος Ἀπολογία. Θεματογραφικαὶ ἀσκήσεις καὶ ἐκθέσεις. Ὁραὶ 11.

2. Λατινικά: Κικέρωνος in Catilinam Ι καὶ pro Archia poeta. Ὀβιδίου Μεταμορφώσεων βιβλ. Β'. Σαλλουστιίου Conjuratio Catilinae. Συντακτικοῦ Λατινικοῦ περὶ ἐγκλίσεων. Θεματογραφικαὶ ἀσκήσεις. Ὁραὶ 3.

3. Ἱερὰ: Χριστιανικὴ Ἠθικὴ. Ὁραὶ 1.

4. Μαθηματικά: Συνεχεῖα Ἀλγέβρας μέχρι τῶν Λογαριθμῶν. Γεωμετρίας ἢ Ἐπιπεδομετρίας. Ὁραὶ 4.

5. Φυσικὴ Πειραματικὴ: Περί βαρύτητος, περὶ ὑγρῶν καὶ ἀερῶν καὶ περὶ θερμότητος. Ὁραὶ 2.

6. Ἱστορία: Ἱστορία τοῦ Μέσου αἰῶνος καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων (ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς Ζ' τάξεως). Ὁραὶ 3.

7. *Ψυχολογία* : Ἐμπειρική κατὰ τὸ ἐγχειρίδιον Δ. Ὀλυμπίου Ὁραὶ 2.

8. *Παιδαγωγικά* : Περί δημοτικοῦ σχολείου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ διδασκομένων μαθημάτων. Γενικαὶ ἀρχαὶ τῆς διδασκαλίας. Περί τῆς πορείας ἢ μεθόδου τῆς διδασκαλίας. Περί παιδονομίας ἐν τῷ σχολείῳ, περί εἰδικῶν τινῶν μέτρων πρὸς τήρησιν τάξεως κατὰ τὴν ὥραν τῆς διδασκαλίας. Ἴδια περί θρησκευτικοῦ μαθήματος, περί γλωσσικοῦ, περί γεωγραφίας, περί πατριδογραφίας καὶ φυσικῆς ἱστορίας, περί μαθηματικῶν, περί τῶν καλλιτεχνικῶν μαθημάτων καὶ τῆς μεθόδου τῆς διδασκαλίας αὐτῶν.

Σημ.—Τὸ μάθημα τοῦτο δὲν εἶναι ὑποχρεωτικόν, διδάσκονται δὲ αὐτὸ μόνον οἱ μέλλοντες δημοδιδάσκαλοι. Ὁραὶ δὲ ἀναγράφονται ἐν τῷ προγράμματι εἰδικῶς.

9. *Γαλλικά* : Telemaque, Verbes classiques de Boileau. Version française et grecque. Petits devoirs de redaction. Recitation. Ὁραὶ 3.

10. *Ἀγγλικά* : Translation (greek to english). Composition, analysis. Henry to the present time. Brief biographical sketches of english authors. Ὁραὶ 3.

11. *Γυμναστική* : Ὁραὶ 2.

ΤΑΞΙΣ Ε' (Β' ΓΥΜΝ.)

1. *Ἑλληνικά* : Θουκυδίδου ἐκ τοῦ Α' βιβλίου τὰ Κερκυραϊκὰ καὶ Ποτειδαιτικὰ Δημοσθένους ὁ περί τῶν ἐν Χερσονήσῳ πραγμάτων καὶ ὁ Γ' Φιλιππικός. Ἡροδότου τὸ Η' βιβλίον καὶ Ὀμήρου Ὀδυσσεΐας Α. Συντακτικὸν τὰ περί συνδέσεως τοῦ λόγου καὶ περί προθέσεων (κατὰ τὸ ἐγχειρίδιον Κατεβαίνη). Θεματογραφικαὶ ἀσκήσεις καὶ ἐκθέσεις. Ὁραὶ 11.

2. *Λατινικά* : Γ. I. Καίσαρος de bello gallico βιβλίον I. Φαίδρου μῦθοι. Συντακτικὸν τὸ περί πτώσεων. Θεματογραφικαὶ ἀσκήσεις. Ὁραὶ 3.

3. *Ἱερά* : Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία. Ὁραὶ 2.

4. *Μαθηματικά* : Συμπλήρωσις θεωρητικῆς ἀριθμητικῆς. Γεωμετρίας Α' καὶ Β' βιβλίον. Ἀλγέβρας τὰ δύο πρῶτα βιβλία. Ὁραὶ 3.

5. *Φυσικὴ Ἱστορία* : Γεωλογία καὶ Ὁρυκτολογία. Ὁραὶ 2.

6. *Ἱστορία* : Ἡ Ῥωμαϊκὴ μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ὁραὶ 3.

7. Lecture (la morale en actions). Grammaire (cours superieur). Exercices (analyse logique). Version (Française et grecque). Recitation. Ὁραὶ 3.

8. *Ἀγγλικά* : Translation. Composition. Exercise. Syntax. Plantagenet, Langaster and Yorks Periods. Ὁραὶ 3.

9. *Γυμναστική* : Ὁραὶ 2.

ΤΑΞΙΣ Δ' (Α' ΓΥΜΝ.)

1. *Ἑλληνικά* : Ἐκ τῶν Ἀπομνημονευμάτων Ξενοφῶντος. Λυσίου ὁ κατὰ Ἐρατοσθένους. Λυκούργου ὁ κατὰ Λεωκράτους. Συντακτικὸν

7. *Ψυχολογία* : Ἐμπειρική κατὰ τὸ ἔγχειρίδιον Δ. Ὀλυμπίου Ὠραι 2.

8. *Παιδαγωγικά* : Περί δημοτικοῦ σχολείου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ διδασκομένων μαθημάτων. Γενικαὶ ἀρχαὶ τῆς διδασκαλίας. Περί τῆς πορείας ἢ μεθόδου τῆς διδασκαλίας. Περί παιδονομίας ἐν τῷ σχολείῳ, περί εἰδικῶν τινῶν μέτρων πρὸς τήρησιν τάξεως κατὰ τὴν ὥραν τῆς διδασκαλίας. Ἴδια περί θρησκευτικοῦ μαθήματος, περί γλωσσικοῦ, περί γεωγραφίας, περί πατριδογραφίας καὶ φυσικῆς ἱστορίας, περί μαθηματικῶν, περί τῶν καλλιτεχνικῶν μαθημάτων καὶ τῆς μεθόδου τῆς διδασκαλίας αὐτῶν.

Σημ.—Τὸ μάθημα τοῦτο δὲν εἶναι ὑποχρεωτικόν, διδάσκονται δὲ αὐτὸ μόνον οἱ μέλλοντες δημοδιδάσκαλοι. Ὠραι δὲ ἀναγράφονται ἐν τῷ προγράμματι εἰδικῶς.

9. *Γαλλικά* : Telemaque, Verbes classiques de Boileau. Version française et grecque. Petits devoirs de redaction. Recitation. Ὠραι 3.

10. *Ἀγγλικά* : Translation (greek to english). Composition, analysis. Henry to the present time. Brief biographical sketches of english authors. Ὠραι 3.

11. *Γυμναστική* : Ὠραι 2.

ΤΑΞΙΣ Ε' (Β' ΓΥΜΝ.)

1. *Ἑλληνικά* : Θουκυδίδου ἐκ τοῦ Α' βιβλίου τὰ Κερκυραϊκὰ καὶ Ποτειδαιτικὰ Δημοσθένους ὁ περὶ τῶν ἐν Χερσονήσῳ πραγμάτων καὶ ὁ Γ' Φιλιππικός. Ἡροδότου τὸ Η' βιβλίον καὶ Ὀμήρου Ὀδυσσεΐας Α. Συντακτικοῦ τὰ περὶ συνδέσεως τοῦ λόγου καὶ περὶ προθέσεων (κατὰ τὸ ἔγχειρίδιον Κατεβαίνη). Θεματογραφικαὶ ἀσκήσεις καὶ ἐκθέσεις. Ὠραι 11.

2. *Λατινικά* : Γ. Ι. Καίσαρος de bello gallico βιβλίον Ι. Φαίδρου μῦθοι. Συντακτικοῦ τὸ περὶ πτώσεων. Θεματογραφικαὶ ἀσκήσεις. Ὠραι 3.

3. *Ἱερά* : Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία. Ὠραι 2.

4. *Μαθηματικά* : Συμπλήρωσις θεωρητικῆς ἀριθμητικῆς. Γεωμετρίας Α' καὶ Β' βιβλίον. Ἀλγέβρας τὰ δύο πρῶτα βιβλία. Ὠραι 3.

5. *Φυσικὴ Ἱστορία* : Γεωλογία καὶ Ὀρυκτολογία. Ὠραι 2.

6. *Ἱστορία* : Ἡ Ῥωμαϊκὴ μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ὠραι 3.

7. Lecture (la morale en actions). Grammaire (cours superieur). Exercices (analyse logique). Version (Française et grecque). Recitation. Ὠραι 3.

8. *Ἀγγλικά* : Translation. Composition. Exercise. Syntax. Plantagenet, Langaster and Yorks Periods. Ὠραι 3.

9. *Γυμναστική* : Ὠραι 2.

ΤΑΞΙΣ Δ' (Α' ΓΥΜΝ.)

1. *Ἑλληνικά* : Ἐκ τῶν Ἀπομνημονευμάτων Ξενοφώντος. Λυσίου ὁ κατὰ Ἐρατοσθένους. Λυκούργου ὁ κατὰ Λεωκράτους. Συντακτικ-